

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Ghana - cesta demokracie v Africe

Marina Zhelyaskova

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Marina Zhelyaskova**

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Riegl, Ph.D**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2013**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ZHELYASKOVA, Marina. *Ghana - cesta demokracie v Africe*. Praha: Karlova Univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2013. 57 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Martin Riegl, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce „*Ghana - cesta demokracie v Africe*“ zkoumá politický vývoj v Ghaně od získání nezávislosti v roce 1957 do současnosti, kdy je Ghana považována za jednu z nejlépe fungujících demokracií v Africe, a to především v Západní Africe. Práce popisuje proces politické transformace a zaměřuje se na aspekty, které vedly k politické, ekonomické a společenské stabilitě. Analyzuje podmínky, které zemi umožnily propracovat se po letech despotismu k demokratickému režimu.

Annotation

This bachelor thesis “*Ghana – The journey of democracy in Africa*” analyses political development in Ghana since its independence in 1957 to date. Ghana is considered one of the best functional democracies in the greater West Africa. I strive to describe the process of political transformation, focusing on aspects that led to its political, economic and social stability. I analyze the conditions that enabled the country after years of despotism to forge successive democratic governments.

Klíčová slova

Ghana, demokracie, politický systém, tranzice, volby, K. Nkrumah, J. J. Rawlings

Keywords

Ghana, democracy, political system, transition, elections, K. Nkrumah, J. J. Rawlings

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 15. května 2013

Marina Zhelyaskova

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Martin Riegl, Ph.D. za ochotný a vstřícný přístup a cenné připomínky při psaní dané bakalářské práce.

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce
Na téma: Ghana – cesta demokracie v Africe.

Vypracovala: Jelescov, Marina

Obor: Politologie a mezinárodní vztahy

Ročník: 2. ročník

Akademický rok: 2008/2009

Vedoucí práce: Mgr. Riegl, Martin

Ghana byla první zemí v subsaharské Africe, která se vymanila z koloniální nadvlády a inspirovala osvobozené boje po celém kontinentě. Průlomovou událostí v osvobozeném boji na Zlatém pobřeží stalo vítězství strany CPP (Convention People's Party) ve volbách v roce 1951. Po získání nezávislosti 6. března 1957, kdy byla moc formálně předána vůdci CPP Kwame Nkrumah, Ghana zažila sérii vojenských převratů. Sen o silné, svobodné a prosperující Ghaně se začal brzy rozplývat poté, co autoritářský prezident Kwame Nkrumah orientovaný na Sovětský svaz a Čínu, začal brzy po svém zvolení pronásledovat politické odpůrce. Jeho vláda a socialistické experimenty dovedly kdysi bohatou zemi do ekonomické krize. Po svržení Kwame Nkrumah v roce 1966 byla země během následujících let poznamenána permanentní nestabilitou. Při neustálých změnách vojenských vlád se masově rozšířila korupce a země se ocitla na prahu hospodářského rozvratu. Až po roce 1981, kdy moc převzal Jerry John Rawlings, který stal v čele již druhého puče, byly provedeny změny, které posunuly země směrem k demokratické a ekonomické stabilitě.

V současné době je Ghana jednou z nejuznávanějších demokracií v Africe, a to především v západní části, příkladem stability a ekonomického růstu. Navzdory relativní stabilitě v Ghaně, která se dosud zaměřovala zejména na produkci kakaa a těžbu zlata, zůstává problémem korupce a chudoba velké části obyvatelstva. Nalezení ropy v Guinejském zálivu dává Ghaňanům naději na ekonomickou prosperitu. Jak se ale zdá, ropa na černém kontinentě je spíše zdrojem nepokojů (např. Nigérie) a vzniká otázka, zda potenciální východisko z chudoby v podmínkách relativně stabilního politického prostředí bude reálně a úspěšně využito.

Politickou vyspělost ve srovnání s ostatními africkými státy potvrzují poslední volby, které proběhly v roce 2008. Na rozdíl od jiných afrických států, kde též proběhlo hlasování, zde nedošlo k etnicky motivovanému násilí a následně k politické krizi, jako např. se to stalo po volbách v té době stabilní Keni nebo násilnosti v Zimbabwe.

Ve své práci se pokusím analyzovat příčiny a vyzdvihnout aspekty, které umožnily zemi se po letech despotismu propracovat k demokracii. Vysvětlím její ojedinělost a její důležitou roli ve vývoji dalších států v Africe. Jakožto jedna z regionálních mocností její stabilita výrazně ovlivňuje stabilitu celé západní části Afriky. Rivalita mezi Nigérií a Ghanou o mocenské postavení regionu Západní Afriky byla jedním z důvodů, proč jsem si toto téma zvolila. Ghaně se přes všechny

problémy nakonec podařilo vybudovat pocit národní identity, právě na rozdíl od sousední Nigérie, v níž stále dochází k etnickým střetům. Jedním z důkazů potvrzující vedoucí roli Ghany na západoafrické scéně a rostoucí důvěru v její politický systém i na mezinárodní úrovni je rozhodnutí amerického prezidenta Baracka Obamy navštívit právě Ghanu během své první cesty na africký kontinent.

Je pro mě výzvou a také pobídkou k detailnímu výzkumu daného státu za pomoci článků otisknutých v odborných časopisech, sledování novin, jiné dostupné literatury a také pozorování současného politického dění v Ghaně.

Předpokládaná osnova práce:

1. Úvod
2. Dějiny Ghany
 - 2.1. Zlaté pobřeží kolonistů
 - 2.2. Pan Africké hnutí (1945 -1957)
 - 2.3. Nezávislost - Kwame Nkrumah
 - 2.4. Druhá a třetí republika (1966 -1981)
 - 2.5. Druhý J. J. Rawlingův puč – konec despotismu
 - 2.6. Čtvrtá republika
3. Politický systém
4. Ekonomická oblast
5. Členství a role v mezinárodních organizacích
6. Obyvatelstvo – etnické složení, vliv náboženství, nacionalismus, vzdělanost
7. Lidská práva
8. Závěr – shrnutí

Knižní publikace:

ABRAHAMSEN, Rita, *Disciplining democracy : development discourse and good governance in Africa*, London: Zed Books, 2000.

AKINRINADE, Sola, *Africa in the Post-Cold War International System*, London : Pinter, 1998.

ALEXANDER, Henry Templer, *African tightrope : my two years as Nkrumah's Chief of Staff*. London: Pall Mall, 1965.

AMAMOO, J. G., *The New Ghana : the birth of a nation*, London: Pan Books, 1958.

ANIN, T. E., *Essays on the Political Economy of Ghana*, Ilford : Selwyn Publishers, 1991

APTER, David Ernest, *Ghana in transitiv*, New York : Atheneum, 1963.

ARHIN, Kwame, *Traditional Rule in Ghana : Past and Presen*, Accra: Sedco Publishing, 1985.

AUSTIN, Dennis, *Politics in Ghana : 1946-1960*, London: Oxford University Press, 1964.

POBEE, John S., *Religion and Politics in Ghana*, Accra: Asempa, 1991.

BASTIAN, Sunil, LUCKHAM Robin, *Can democracy be designed : the politics of institutional choice in conflict-torn societies*, New York: Zed Books, 2003.

BENEŠ, Vlastislav, *Ghana : obchodně ekonomické sborníky*, Praha: Institut zahraničního obchodu, 1983.

BERMAN, Bruce, EYOH, Dickson, KYMLICKA, Will, *Ethnicity and democracy in Africa*, Oxford : Currey ; Ohio University, 2004.

BRETTON, Henry L., *The Rise and fall of Kwame Nkrumah : a study of personal rule in Africa*, London: Pall Mall Press, 1967.

BROWN, , *Contemporary nationalism: civic, ethnocultural and multicultural politics*, London: David Routledge, 2000.

DU SAUTOY, Peter, *Community development in Ghana*, London: Oxford University Press, 1958.

EAST, Maurice A., ROBERTSON Justin L., *Diplomacy and developing nations: post-Cold War foreign policy-making structures and processes*, London: Routledge, 2005.

FAGE, J. D., *Ghana: a historical interpretation*, Madison: University of Wisconsin, 1959.

FOSTER, Philip J., *Education and social change in Ghana*, London: Routledge and Kegan Paul, 1965.

GYIMAH- BOADI, E., *Democratic reform in Africa : the quality of progress*, Boulder: Rienner, 2004.

HUQ, M. M., *The Economy of Ghana : The First 25 Years since Independence*, London: Macmillanouse, 1989.

ILIFFE, John, *Afrika a Afričané*, nakladatelství Vyšehrad, 2001.

KLÍMA, Vladimír, *Ghana* Praha: Libri, 2003.

NKRUMAH, Kwame, *Boj o Zlaté pobřeží*. Praha: Svobodné slovo - Melantrich, 1958.

NUGENT, Paul, *Africa since independence: a comparative history*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004.

TAYLOR, Ian , WILLIAMS, Paul, *Africa in international politics : external involvement on the kontinent*, London: Routledge, 2004.

OMITTOGUN, Wuyi *Military expenditure data in Africa : a survey of Cameroon, Ethiopia, Ghana, Kenya, Nigeria and Uganda*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

ROE, Alan, *Adjustment and Equity in Ghana*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 1992.

SUTTNER, Raymond, *Africa in the new millenium*, Uppsala: Nordic Africa Institute, 2001.

ŠRUCOVÁ, Blanka, *Demographic and employment problems and policies of Ghana*, Praha: Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii, 1968.

TAKANE, Tsutomu, *The cocoa farmers of southern Ghana: incentives, institutions, and change in rural west Africa*, Chiba: Institute of Developing Economies, 2002.

WARNER, Douglas, *Ghana and the new Africa*, London: Muller limited, 1960.

Odborná periodika:

BRATTON, Michael, LEWIS, Peter, GYIMAH- BOADI, E., *Constituencies for reform in Ghana*, *The Journal of Modern African Studies*, Jun 2001; 39, 2.

DENNIS, Austin, *Ghana: Un Beau voyage in the 1990s?*, *Parliamentary Affairs*, Jan 2000, 53, 1.

GAMBLES, Richenda, *Democratic turbulence*, *The World Today*, Dec 2000; 56, 12.

GOUILLART, Emily, *Five faces of african innovation and entrepreneurship* Journal of International Affairs, Spring 2009; 62, 2

GUSEH, James S; ORITSEJAFOR, Emmanuel, *Democracy and economic growth in africa: the cases of ghana and south africa*, Journal of Third World Studies, Fall 2005; 22, 2.

JEONG Ho-Won, *Economic reform and democratic transition in Ghana*, World Affairs, Spring 1998; 160, 4.

NORTEY, Prosper Nii, *Ghana's foreign policy and transnational security challenges in West Africa*, Journal of Contemporary African Studies, April 2008, 26, 2.

OPOKU, Darko K. *Political Dilemmas of Indigenous Capitalist Development in Africa: Ghana under the Provisional National Defence Council*, Africa today, Spring 2009, 55, 2.

SCARRITT, James R., *Democracy and Dictatorship in Ghana and Tanzania*, The American Political Science Review, Sep 1998; 92, 3.

SMITH, Daniel A., *Consolidating democracy? The structural underpinnings of Ghana's 2000 elections*, The Journal of Modern African Studies, Dec 2002; 40, 4.

Internetový portál:

http://www.parliament.gh/constitution_republic_ghana.html - Ústava Ghanské republiky <http://www.ghanaweb.com>

Obsah

Úvod

1. Teorie přechodů k demokracii (demokratizace)	4
1.1 Demokracie a demokratizace	4
1.2 Konsolidovaná demokracie	7
1.3 Tranzitní přístup přechodu k demokracii	8
1.4 Koncept „Grey zone“ států.....	11
1.5 Podmínky demokratizace v Subsaharské Africe	11
2. Dějiny Ghany	14
2.1 Zlaté pobřeží kolonistů	14
2.2 Cesta k získání nezávislosti a Panafrické hnutí.....	16
2.2.1 Panafrické hnutí	16
2.2.2 Vývoj politických hnutí	17
2.2.3 Vývoj situace po roce 1948	19
2.3 Získání nezávislosti a první republika.....	20
2.3.1 Omezování politické soutěže a vytváření nového uspořádání.....	21
2.3.2 Vývoj v 60. letech 20. století.....	22
2.4 Druhá a třetí republika (1966 - 1981).....	22
2.4.1 Třetí republika	24
2.5 Rawlingův převrat – čtvrtá republika.....	24
3. Analýza teorií o přechodu k demokracii v Ghaně	28
3.1. První pokusy o přechod: 1. - 3. republika	28
3.2 Přechod k demokracii 90. léta – 4. republika	30
4. Politický systém a jeho vývoj od počátku 90. let	32
4.1 Vymezení politického systému podle ústavy z roku 1992	32
4.2 Politické strany	33
4.3 Volby 1992 – 2012	35
5. Vývoj občanské společnosti	40
6. Transformace ekonomiky a její současný stav	42
6.1 Stav ekonomiky	44
6.2 Chudoba a finanční pomoc	47
7. Závěr	48

Úvod

Když Ghana získala v roce 1957 nezávislost, stala se druhým státem v subsaharské Africe, který se zbavil nadvlády koloniálního centra, a díky pokojnému získání nezávislosti, stala se pro ostatní státy určitým vzorem. Na rozdíl od jiných států na kontinentu nedocházelo na jejím území k etnickému pnutí a vzhledem k vývoji před získáním nezávislosti, který nebyl nijak bouřlivý, a celkovým podmínkám měla Ghana příležitost k pozitivnímu vývoji. Vše však změnila politika K. Nkrumaha, který se dostal po získání nezávislosti k moci. Začal vytvářet podmínky odporující principu politické soutěže, mimo jiné pronásledoval své oponenty. Vzhledem k jeho orientaci na Sovětský svaz a Čínu začal praktikovat určité socialistické experimenty, které přivedly zemi s velkým ekonomickým potenciálem do krize. Během poměrně krátkého období došlo v zemi k několika vojenským převratům a vytvoření takového systému, který vedl až na pokraj hospodářského rozvratu. Zásadní změnu pak měl přinést převrat v roce 1981, kdy se do čela země dostal J. J. Rawlings, pod jehož vedením se země postupně propracovala k demokracii.

Od počátku 90. let 20. století je tak nastartován proces politické liberalizace a dochází k vytváření demokratického režimu. Dochází k legalizaci politických stran, které byly velmi dlouhou dobu zakázány, vydání nové liberální ústavy, vznikají nová nezávislá média a dochází k určitému rozkvětu občanské společnosti. Přestože panovaly obavy z toho, že uvolnění režimu povede k nastartování etnického souboje tak, jak se tomu stalo v některých jiných afrických státech, nedošlo k jejich naplnění.

Ačkoli současný režim Ghany bývá označován¹, jako nejlépe fungující demokracie v Západní Africe, tato práce vysvětluje, proč ghanské zřízení stále nelze považovat za nově vzniklou konsolidovanou demokracii. Práce se věnuje vývoji ghanské tranzice k demokracii, konkrétně jak proběhl a zda se podařilo dokončit přechod k demokracii. Dále se zabývá analýzou politické, ekonomické a částečně i společenské situace v Ghaně. Bude tak zkoumat proces politické transformace vedoucí k současnému stavu spolu s ekonomickou situací s ohledem na to, že stabilita státu závisí do jisté míry také na ekonomické stabilitě.

¹ Bofo-Arthur, K., Democracy and Stability In West Africa: The Ghanaian Experience, Claude Ake Memorial Papers No. 4, Department of Peace and Conflict Research Uppsala University & Nordic Africa Institute Uppsala, 2008, dostupné z: http://www.uu.se/digitalAssets/18/18579_CAMP4-Kwame.pdf

Ve své práci jsem se v určitém ohledu odchýlila od odevzdaného projektu především proto, že jsem po důkladném prostudování literatury došla k závěru, že je vhodnější pojmout práci v úhlu pohledu demokratizace vzhledem k názvu práce. Postavení Ghany v regionu Západní Afriky jsem proto nevolila jako stěžejní, protože není pro demokratizaci a demokracii příliš důležité. Hlavním cílem je tedy výzkum vývoje politického systému a přechodu k demokracii a následný výzkum politické, ekonomické a společenské stability. Zkoumanou hypotézou je: Ghana prošla úspěšnou tranzicí k demokracii, ovšem proces demokratizace není dokončen, tedy ji nelze považovat za konsolidovanou demokracii.

Použité zdroje

Co se týče dostupné literatury, existuje široká škála knih, sborníků a odborných článků, které se věnují problematice demokratizace a demokratizaci v Africe. Zejména pak ty zabývající se přechody v Africe často kritizují přístupy, které byly aplikovány na případech v Latinské Americe a ve střední a východní Evropě. Mnoho autorů upozorňuje na odlišnost povahy tranzice na africkém kontinentu. Vzhledem k tomu, že autoři, ať už přímo nebo nepřímo, proklamují existenci dvou demokratizačních vln v Africe, zabývá se větší část mnou prostudované literatury vlnou druhou, tedy tou, která následovala po skončení studené války. Literatura věnující se přímo Ghaně je dle mého názoru často poměrně objektivní, s výjimkou prací K. Nkrumaha a autorů, kteří s jeho ideou a postojem sympatizovali a sympatizují. V případě literatury zaměřující se na politický systém a jeho tranzici si myslím, že je poměrně velká část mnou prozkoumané literatury zaměřená zejména na období posledních dvaceti let. O čtvrté republice a volbách v jejím období lze najít poměrně velké množství zdrojů.

Struktura

První kapitola práce se zabývá procesem demokratizace. V první části je tak řešen definiční problém konceptu demokracie a demokratizace, kdy je zmíněna klasická schumpeterovská definice demokracie spolu s neklasickou definicí K. Poppera, ale také příspěvek S. Huntingtona a F. Fukuyamy v této oblasti. Dále je pak vymezen proces demokratizace a jsou uvedeny příspěvky A. Stepana a J. J. Linze vztahující se ke zkoumané problematice. Nakonec je zmíněn přístup S. Huntingtona

a jeho teorie demokratizačních vln. Ve své práci se opírám o tranzitivní teorii přechodu k demokracii, a to především o teoretický koncept D. Rustowa a A. Przeworského, stejně tak o teorii států Grey zone od T. Carotherse. V poslední části kapitoly jsou nastíněny odlišné podmínky afrického kontinentu, které hrají v procesu demokratizace určitou roli. Druhá kapitola popisuje historický vývoj země s důrazem na období získání nezávislosti a další vývoj. Krátce je však zmíněno i koloniální období. Tato kapitola se tak věnuje vývoji země až do tzv. čtvrté republiky. Třetí kapitola analyzuje demokratické snahy v Ghaně od získání nezávislosti až po přechod v 90. letech.

Následující kapitola je zaměřena na samotný politický systém, volby a to, jakým způsobem docházelo k proměnám s přihlédnutím na výsledky voleb nedávných, jelikož jejich výsledky mohou do jisté míry poukázat na stabilitu vývoje v politickém systému, který se etabloval jako demokratický a jehož tendence jsou určitým způsobem vypovídající. Pátá a šestá kapitola se zabývá ekonomikou a občanskou společností a jejich transformačním obdobím opět s přihlédnutím na současný stav, aby bylo možné posoudit, zda je Ghana v sociální a ekonomické oblasti stabilní a do jaké míry je závislá na rozvojové pomoci.

Metoda

V kontextu daného tématu použiji metodu případových studií v kombinaci s deskriptivní a analytickou metodou a historickou analýzou: popisuji a analyzuji proces politické, ekonomické a společenské transformace státu od získání nezávislosti v roce 1957 až do roku 2012, kdy proběhly poslední volby. Ve své práci budu vycházet především z tranzitivního přístupu, který zkoumá aktéry a okolnosti, které ovlivnily transformaci státu.

1. Teorie přechodů k demokracii (demokratizace)

1.1 Demokracie a demokratizace

Aby bylo možné zabývat se demokratizací, je nutné zaměřit se i na výsledek tohoto procesu, tedy na demokracii jako takovou. Existuje celá řada autorů, kteří se touto problematikou zabývají, a stejně tak celá řada definic. Klasická definice popisuje demokracii jako formu vlády, ve které je zdrojem moci lid. Kromě této

klasické definice je v různých obměnách uznávána definice J. A. Schumpetera, podle kterého se jedná o institucionální uspořádání, v rámci něhož je možné činit politická rozhodnutí, pro něž jednotlivci získávají moc rozhodovat v konkurenčním boji o hlas lidu². Mimo jiné s ní pracuje např. A. Przeworski, R. A. Dahl, G. Sartori nebo S. Huntington. S další neklasickou definicí je pak možné se setkat u K. Poppera, podle kterého je demokracie takové uspořádání, ve kterém je možné zbavit se těch, kteří jsou u vlády, bez krveprolití. Instituce tak podle něj disponují prostředky, kterými je možné vyměnit toho, kdo je u vlády, těmi, kterým vládne, a to v rámci společenských tradic³.

Kromě toho lze demokracii také definovat jako systém zákonů a procedur, v rámci nichž skupiny, jednotlivci a strany bojují o moc, a v nichž lidé volí své zástupce, aby reprezentovali nepřímě jejich zájmy⁴. Ačkoliv podle S. Huntingtona⁵ bylo již v 60. a 70. letech 20. století poukazováno na to, že demokracie není vhodným modelem správy, a zejména v Africe by měla být nahrazena trvalejší formou vlády, byrokratickým autoritářstvím, poukázal F. Fukuyama⁶ na to, že liberální demokracie je nejlepším systémem správy. V posledních dvou desetiletích je pak možné pozorovat dramatický nárůst počtu zemí, které samy sebe proklamují za demokracii⁷.

Demokratizaci pak můžeme mimo jiné definovat jako dynamický proces vedoucí od nedemokratického uspořádání k uspořádání demokratickému, který prochází různými fázemi integrace, dezintegrace a sociálních a politických změn⁸. Jedná se o zvyšování míry politické rovnosti a snižování využití donucovacích prostředků v rámci správy⁹.

První demokratizační tendence v Africe lze pozorovat jako součást perspektiv modernizace a nacionalismu, se kterými do jisté míry tento proces souvisí. Tyto tendence pak mají spojitost s procesem dekolonizace, který byl jistou měrou možností

² Schumpeter, J.A.: *Capitalism, Socialism, and Democracy*. In: Dahl, R. A. – Shapiro, I. – Cheibub, J.A. (eds.): *The Democracy Sourcebook*. Massachusetts: MIT, 2003, s. 9.

³ Popper, K. R.: *Open Society and Its Enemies* Volume I. Princeton: Princeton University Press, 1966, s. 124.

⁴ Mattes, R. – Bratton, M.: *Learning about Democracy in Africa: Awareness, Performance, and Experience*. *American Journal of Political Science*, Vol. 51, No. 1, January 2007, pp. 192-217, s. 192.

⁵ Huntington, S.: *Třetí vlna demokratizace na sklonku 20. století*. Brno: CDK, 2008, s. 34.

⁶ Jedná se o jeho dílo *Konec dějin a poslední člověk*, kde se zabývá Hegelovou myšlenkou o konci dějin a dochází k závěru, že liberální demokracie je taková forma vlády, která přetrvala nedotčená prakticky až do konce 20. století.

⁷ Luckham, R. – Goetz, A. M. – Kaldor, M.: *Democratic Institutions and Democratic Politics*. In: Bastian, S. – Luckham, R. (eds.): *Can Democracy Be Designed: The Politics of Institutional Choice in Conflict-Torn Societies*. New York: Zed Books, 2003, s. 14.

⁸ Conteh-Morgan, E.: *Democratization in Africa: the theory and dynamics of political transitions*. Westport: Praeger Publishers, 1997, s. 10.

⁹ Conteh-Morgan, E.: *Democratization in Africa: The Theory and Dynamics of Political Transitions*. Westport: Praeger Publishers, 1997, s.4.

k nastartování demokratizace¹⁰. Toto první období bývá nazýváno jako první vlna demokratizace v Africe. Podle T. Leona¹¹ se během této vlny etablovalo jen velmi málo států na tomto kontinentu, které by bylo možné nazvat demokratickými. Jako příklad uvádí Botswanu a Mauritius. Ve státech jako Nigérie, Súdán či právě Ghana však došlo spíše ke kolapsu demokratizace a vytvoření různých autoritativních režimů.¹² Konec studené války pak v Africe nastartoval proces, který lze nazvat jako druhá vlna demokratizace¹³. Tento proces však byl spíše formální než skutečný. Ačkoliv docházelo k politicko-ekonomickým změnám a byly vypisovány soutěživé volby, jejich výsledky a průběh nelze označit za demokratické. Podle L. Diamonda¹⁴ lze fakt, že byla umožněna legální existence politických stran a politické soutěže v podobě vypsání voleb, bez ohledu na podmínky a výsledky, považovat za počátek procesu politické proměny a demokratizace, která však v jednotlivých státech nabývá různých podob. I proklamované potřebné ekonomické reformy nabyly spíše formální podoby a mnoho zemí na kontinentu i nadále bojuje s poměrně vysokým zadlužením a vyšší mírou chudoby. Z celkových 39 vysoce zadlužených chudých zemí (*Highly Indebted Poor Countries*) se jich 33 nachází právě v Africe¹⁵.

Podoba přechodu a jeho výsledek jsou v jednotlivých zemích poznamenány jak vnitřními, tak vnějšími vlivy. Demokratizační proces je závislý na takových faktorech jako nejistota či ochota politických představitelů¹⁶. Od 70. let 20. století, kdy ostatní nerozvinuté regiony, zejména Asie, procházely poměrně stabilním ekonomickým růstem, africké státy procházely obdobím stagnace. To bylo spojeno s různými formami nedemokratické vlády, občanskými válkami a nepokoji. Vzhledem k těmto skutečnostem je pak k procesu demokratizace a výslednému režimu jako takovému nutné přistupovat jinak než v jiných světových regionech.

¹⁰ Southall, R.: *Democracy in Africa: Moving beyond a Difficult Legacy*. Cape Town: HSRC Publishers, 2003, s. 1.

¹¹ Leone, T.: *The State of Liberal Democracy in Africa. Resurgence or Retreat?* CATO Institute, Center for Global Liberty and Prosperity, No. 12, 26.4.2010, s. 2.

¹² Diamond, L. – Plattner, M. F. (eds.): *Democratization in Africa: Progress and Retreat*. Baltimore: John Hopkins University Press, s. 1.

¹³ Např. podle C. Younga se však jedná o třetí, nikoliv druhou vlnu demokratizace.

¹⁴ Diamond, L. – Plattner, M. F. (eds.): *Democratization in Africa: Progress and Retreat*. Baltimore: John Hopkins University Press, s. 3.

¹⁵ *Economic Policy and Debts*, World Bank.

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTDEBTDEPT/0,,contentMDK:20260049~menuPK:528655~pagePK:64166689~piPK:64166646~theSitePK:469043,00.html> náhled 03.02. 2012.

¹⁶ Conteh-Morgan, E: *Democratization in Africa: The Theory and Dynamics of Political Transitions*. Westport: Praeger Publishers, 1997, s. 2.

1.2 Konsolidovaná demokracie

V souvislosti se zkoumanou otázkou je nezbytné si vysvětlit i pojem konsolidovaná demokracie, podle kterého v závěru práce lze ohodnotit, zda proces přechodu k demokracii v Ghaně byl úspěšně dokončen a zda lze zřízení ghanského státu považovat za konsolidovanou demokracii.

Významný teoretik demokracie je R. Dahl, který stanovil kritéria pro konsolidovanou demokracii. Jednou ze zásadních podmínek demokracie je kontrola volených činitelů nad armádou a policií. Demokracie je dále podmíněna absencí zahraničního vměšování se do vnitřních záležitostí státu. Další podmínky jsou: politická kultura, kterou však R. Dahl považuje za méně důležitou, jelikož každý stát prochází obdobím krize (hospodářské, vojenské, ideologické atd.), tržní ekonomika, slabý subkulturní pluralismus¹⁷.

K tomu, aby mohla nově vzniklá demokracie i nadále fungovat, je podle A. Stepana a J. J. Linze¹⁸ nutné, aby došlo k ukončení celého procesu, které chápou jako dosažení takové míry shody v oblasti politických procedur, které vedou k vytvoření vlády jakožto přímého výsledku svobodných voleb. Ve chvíli, kdy tato vláda získá de facto schopnost vytvářet nové zákony a politiku, a exekutiva, legislativa a jurisdikce vytvořené v nové demokracii nemusí sdílet moc s žádným jiným orgánem, de iure je tento proces u konce.

Po úspěšném přechodu k demokracii následuje její konsolidace, která je vymezována souborem ukazatelů: a) fungující občanská společnost nezávislá na státu b) nepřítomnost skupin, které se snaží dosáhnout svých politických cílů násilnými prostředky (pokud existují, měly by být výrazně marginální) c) shoda občanů a politických elit na přijetí demokratických procedur a institucí jako jediného legitimního prostředku umožňujícího naplňovat politické cíle¹⁹.

Shrneme-li myšlenky teoretiků, demokracii lze považovat za konsolidovanou, pokud není permanentně narušována integrita státu a pokud neexistuje permanentní tlak ze strany významných aktérů na zavedení nedemokratického režimu. Dále pak pokud většina veřejnosti vnímá demokracii jako nejlepší z možných způsobů vládnutí, a konečně pokud jsou konflikty řešeny v rámci demokratických pravidel.

¹⁷Dahl, R.: O demokracii, Praha: Portal, 2001, s.129-143.

¹⁸ Linz, J. J. – Stepan, A.: Problems of Democratic Transition and Consolidation. Baltimore, John Hopkins University Press, 1996, s. 3.

¹⁹Říchová, B.: Úvod do současné politologie, Praha: Portál, 2007, 2. Vydání, s. 83.

1.3 Tranzitní přístup přechodu k demokracii

Teorii vysvětlující demokratizaci lze rozdělit na tři hlavní směry, které se zaměřují na různé oblasti demokratizace: *strukturální, modernizační, tranzitní*.

Ve své práci při zkoumání procesu změny režimu v africkém státě budu vycházet z tranzitivního přístupu a to proto, že při vysvětlování přechodu k demokracii se zaměřuje především na relevantní politické aktéry, jejich rozhodnutí a okolnosti, které umožnily přechod. Tranzitologie²⁰ se na rozdíl od ostatních přístupů zaměřuje na procesy, které vedou k ukončení nedemokratického režimu a nastolení demokracie²¹. Demokratizace (resp. přechod k demokracii) je pak výsledkem kombinací strategií zvolených těmito aktéry²². Tento přístup vznikl v 70. letech 20. století zejména v souvislosti se změnami režimů ve státech Latinské Ameriky. Původně se jednalo o zkoumání proměn demokratických států na autoritářské či diktátorské státy. V 80. letech se však zájem vědců obrátil na zkoumání procesů, které by vedly k opačné změně politických režimů z nedemokratických k demokratickým.

Mezi prvními teoretiky zabývajícími se tranzicí²³ byl i S. Huntington, který stanovil kritéria, podle nichž lze rozdělit demokratizační procesy na tři základní typy. Huntingtonovy kritéria vychází ze vztahů mezi různými skupinami: mezi vládou a opozicí, mezi reformátory (reformers) a odpůrci změn (standpatters) ve vládě a mezi umírněnými (moderates) a extremisty (extremists) na straně opozice. Na základě těchto tří vztahů pak S. Huntington formuluje tři typy přechodu k demokracii: 1) transformace (transformation) – snahy o ustanovení demokracie vychází od vládnoucí elity nedemokratického systému, 2) nahrazení (replacement) – hlavní roli v demokratizačním procesu hrají opoziční síly a vládnoucí elita ztrácí legitimitu svého režimu, 3) přesun (transplacement) – vyjednávání opozice a vládnoucí elity o změně režimu. V opoziční skupině převažují umírnění a v rámci vlády reformátoři²⁴.

Demokratizace podle S. Huntingtona probíhá v podobě tzv. vln. Vlny jsou podle něj projevem obecnějšího politického jevu. V jednotlivých obdobích pak dochází v různých státech k proměnám, které jsou si jistým způsobem podobné, a k těmto proměnám dochází právě ve vlnách. Dochází k závěru, že zhroucení

²⁰Tranzitologie je vědní disciplína, která shrnuje různé modely přechodů k demokracii, termín používají ve své práci *O přechodech k demokracii* Dvořáková, V. – Kunc, J.

²¹Řichová B., *Přehled moderních politologických teorií*, Praha: Portal, 2000, s. 241.

²²Ženíšek M., *Přechody k demokracii v teorii a praxi*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství A. Čeněk, 2006, s. 59.

²³Tranzice (přechod) označuje interval mezi jedním a druhým politickým režimem (Dvořáková, Kunc 1994: 77).

²⁴Použitý překlad termínů vychází z publikace Vladimíry Dvořákové a Jiřího Kunc (1994). Marek Ženíšek v případě třetího typu přechodu používá termín sjednaný přechod (2006: 67).

nedemokratických systémů a následná demokratická tranzice mohou být zapříčiněny různými vlivy, které však mají některé společné jmenovatele – upadající legitimitu a výkonnost, hospodářské krize, změny náboženských poměrů, zahraniční vlivy či lavinový efekt. Samotná Afrika a její demokratizace spadají podle S. Huntingtona do tzv. třetí vlny demokratizace, která započala v polovině 70. let 20. století. Demokracii pak popisuje autor v schumpeterovském pojetí a zdůrazňuje důležitost konání voleb²⁵.

D. Rustow a A. Przeworski pojmají demokratizaci jako dynamický proces skládající se z několika etap. D. Rustow ve své studii z roku 1970 „Transition to Democracy: Towards to Dynamic Model“ uvažuje o jednotlivých fázích přechodu, které mají povahu jakýchsi vývojových křižovatek²⁶. Přechod k demokracii podle autora není jednotný proces zahrnující stejné způsoby řešení nebo typy politických problémů, ale je to dynamický proces, kde společenské skupiny mají možnost iniciovat demokracii²⁷. Tranzici teoretik rozděluje na tři základní fáze: přípravnou, rozhodující a uvykací.

Charakteristickým znakem *přípravné fáze* je polarizace. Dochází k vytvoření opozice, která je schopná koordinovaně vystupovat proti vládnoucímu režimu. V této fázi opozici spojuje nesouhlas s režimem a svým jednotným vystupováním povzbudí k politickému boji i ostatní. Fáze končí vzájemným uznáním opozice a vládnoucích elit a institucionalizaci některých demokratických procedur řešení konfliktů. V *rozhodující fázi* se demokratické postupy řešení konfliktů rozšiřují na stále větší množství otázek, postupně je vypracován celý mechanismus řešení potenciálních i skutečných konfliktů, aniž by však došlo k likvidaci podstatných aktérů demokratizace. V *uvykací fázi* jsou dohody o demokratických pravidlech uváděny do praxe. Členové politické elity nedemokratického režimu jsou postupně nahrazováni skutečnými demokraty²⁸.

Podle D. Rustowa, aby byl celý proces úspěšný, musí být splněna základní podmínka, a to podmínka národní jednoty (national unity)²⁹ státu. Ve společnosti se nesmí objevit nespokojenost se stávajícím celkem. I S. Huntington definuje národní jednotu jako dlouhotrvající politický boj a uvědomělé rozhodnutí přijmout

²⁵ Huntington, S: Třetí vlna demokratizace na sklonku 20. století. Brno: CDK, 2008, s. 115.

²⁶Dvořáková, V. – Kunc, J. O přechodech k demokracii. Praha: SLON, 1994, s. 20.

²⁷Rustow, D., Transition to Democracy: Towards to Dynamic Model, 1970, Comparative Politics 2, č. 3, s. 345.

²⁸Rustow, D., Transition to Democracy: Towards to Dynamic Model, 1970, Comparative Politics 2, č.3, s. 352 – 361.

²⁹ Není myšlena etnická jednota, ale spíše politická (Rustow 1970: 350).

demokratické principy³⁰. Bez národní jednoty by demokratizační proces mohl vést k rozpadu státu. D. Rustow podotýká, že dynamický proces demokratizace může, avšak nemusí, vést k demokracii.

Dalším autorem zkoumajícím jednotlivé etapy přechodu je již zmíněný A. Przeworski. Ve své knize „Democracy and the Market“ autor vysvětluje přechod k demokracii ve dvou obdobích: liberalizaci a demokratizaci. Během liberalizaci dochází k rozštěpení uvnitř vládnoucí elity na liberály (soft-liners) a konzervativce (hard-liners). V této fázi je charakteristické oslabení starých institucí, které však mohou být obnoveny, proto rozhodujícím je, jakou strategii zvolí liberální křídlo vůči skupinám z občanské společnosti. Spolupráce liberálů se skupinami z občanské společnosti by vedla k vyloučení staré elity, pokud by se ale rozhodli vládnout bez občanské společnosti, dochází ke státu quo. Autor připouští možnost pokračující nebo rozšířené diktatury v případě, kdy přístup k moci je poskytnut pouze části společnosti. Při zlepšení organizace skupin z občanské společnosti liberálové mohou použít represí, v důsledku které by došlo k nové diktatuře nebo ke vzpouře. Nejlepší strategií je otevření liberálů reformám, tj. přeměna liberálů v reformátory, což by vedlo k přechodu k demokracii. Po úspěšné liberalizaci následuje fáze demokratizace, kdy dochází k dohodám mezi autoritářskou elitou a skupinami, které dřív byly vyloučené z politického života. I v této fázi je důležitá role aktérů a zvolení strategií. Vládnoucí elita se rozděluje na reformátory, usilující o změnu režimu, a zastánce tvrdé linie, jejichž snaha je udržet status quo i použitím represivních prostředků. Opozice se dělí na radikály a umírněné, podle prostředků nutných k dosažení změn. V důsledku vytvoření vztahů mezi zmíněnými aktéry, demokratizace je schopná dospět k čtyřem možnostem: přežívá starý autoritářský režim, přežívá starý autoritářský režim s určitým uvolněním, vzniká demokracie bez záruk či demokracie se zárukami³¹.

Pro africké státy v procesu přechodu a změny režimu je klíčové chování politických elit (v některých případech i ozbrojených složek), které hrají hlavní roli v etablování demokracie. Je tedy nezbytné si vysvětlit, jak velký vliv měly předchozí vlády na probíhající změny v Ghaně a jak se uskutečnila transformace ghanského politického režimu.

³⁰ Huntington, S.: Will More Countries Become Democratic?, Political Science Quarterly, Vol. 99, No. 2, s. 210.

³¹Dvořáková – Kunc 1994, s. 82-98, Řichová 2000, s. 251-255, Ženíšek 2006, s. 78-81.

1.4 Koncept „Grey zone“ států

Po úspěšném završení tranzice následuje upevnění dosažené demokracie a stát, který prodělal změnu politického zřízení, lze označit za demokracii konsolidovanou. V současné době se však setkáváme s případy států, jejichž zřízení není zcela demokratické, ale zároveň není ani nedemokratické. Na tuto skutečnost upozornil T. Carothers, který označuje tyto státy mezidemokratického systému za „grey zone“ státy, pohybující se v jakémsi meziprostoru, tzv. grey zone. Autor ve svém článku „The End of Transition Paradigm“ popisuje přiblížení nedemokratických režimů k demokratičtější formě vlády. Ačkoliv většina zemí vykazuje některé znaky demokracie, jako je konání pravidelných voleb, demokratická ústava a nezávislá občanská společnost, nedokázaly se v třetí demokratizační vlně přeměnit v plně funkční demokracii, a tak zůstaly v přechodném stavu. T. Carothers se tedy pokouší přehodnotit teorii demokratizace v podobě třech vln a rozděluje režimy v grey zone na dva typy: feckless pluralism a dominant-power politics.

První typ je demokracie, kde se konají volby, probíhá alternace moci mezi politickými skupinami, ovšem účast veřejnosti v politickém životě je velmi nízká, politici jsou vnímáni jako zkorumpovaní a neschopní čelit společenským problémům. Podle Autora je tento typ rozšířený v Latinské Americe³².

Pro druhý typ politického režimu, dominant – power politics, je charakteristická dominance jedné politické skupiny v takové míře, že je velmi malá pravděpodobnost na alternaci moci. V tomto případě je stát vnímán jako zdroj peněz a dochází k jeho propletení s vládnoucí elitou. Často při tom vznikají nevládní organizace a nezávislá média, která se staví proti vládě. Tento typ je běžný v postsovětských státech, státech Středního Východu a právě i v subsaharské Africe³³.

Podle konceptu T. Carotherse se proces přechodu k demokracii může odehrávat v dlouhodobé perspektivě a politické režimy mohou přetrvávat v grey zone stavu po dlouhá desetiletí.

1.5 Podmínky demokratizace v Subsaharské Africe

Důležitým faktorem při zkoumání demokracie na tomto kontinentu je fakt, že zde existují zcela jiné podmínky než v západním světě, a dochází tak k jisté proměně

³²Carothers, T., The End of Transition Paradigm, Journal of Democracy 13, č. 1, 2002, s. 10-11.

³³Carothers, T., The End of Transition Paradigm, Journal of Democracy 13, č. 1, 2002, s. 11-13.

fungování principů tohoto systému. Většina dnešních subsaharských států se skládají z rozdílných etnických skupin, které byly rozděleny do politických jednotek vytvořených koloniální správou. Je tak zcela běžné, že je jedno etnikum rozděleno na území více států, tak jak je tomu např. u Hutuů a Tutsiů ve Rwandě, Burundi a Demokratické republice Kongo. Tyto skupiny bývají velmi často nesourodé a v některých případech vyznávají i jiná náboženství. To pak vede v případě vlády jednoho etnika k častým střetům s etnikem druhým, jako tomu bylo např. ve Rwandě, popřípadě ke střetům odlišných náboženských skupin, jako tomu bylo v Súdánu, kde roli však nehrálo pouze náboženství, nicméně bylo jednou z příčin prohlubujícího se konfliktu. Největším problémem tak bývá poměrně rozsáhlé území, na němž žije celá řada odlišných etnik, které byly seskupeny v rámci vytváření umělých hranic koloniálních říší. Správa takto heterogenní jednotky může přinášet řadu úskalí³⁴.

Další odlišností je podoba a struktura společnosti. Ta byla v rámci koloniální správy uměle rozdělována a celý systém koloniální správy byl založen na faktu, že byla v jednotlivých koloniích dosazována z centra a neměla tak žádnou odpovědnost k lidem, tak jak tomu je v případě demokracie. Společnost byla od správy odtržena a konkrétně v Africe pak v rámci toho nedošlo k vytvoření systému sdílených demokratických hodnot, které jsou pro vytvoření demokracie klíčové. V případě formování takového státu je totiž zapotřebí širokého společenského konsensu o podobě nového systému. V případě, že je společnost tvořena velmi odlišnými, ať už etnickými nebo náboženskými skupinami, a v podmínkách neexistence sdílených hodnot, je vytvoření demokratického státu v tomto ohledu prakticky nemožné³⁵.

Už v době boje za nezávislost někteří vůdci předpokládali, že odpoutáním se od koloniálního centra dojde k vytvoření prostoru pro budování určité formy svobodného demokratického státu, který bude vycházet ze zásad a hodnot společnosti daného státu. Všeobecně se předpokládalo, že nabytím svobody dojde k tomu, že se všichni budou moci svobodně podílet na správě státu. Obecně také existoval předpoklad, že ti, kteří strádali v důsledku správy z centra, která neumožňovala lidem naplňovat své vlastní potřeby, se budou snažit nový stát směřovat tak, aby to mohli do

³⁴Onwumehili, Ch.: African Democratization and Military Coups. Westport: Praeger Publishers, 1998, s. 19.

³⁵ Clapman, C.: [Democratization in Africa: Obstacles and Prospects](#). Third World Quarterly, Vol. 14, No. 3, 1993, pp. 423-438, s. 423 -425.

budoucná činit. Jak se však později v praxi ukázalo, situace se vyvíjela spíše opačným směrem³⁶.

Další odlišností v případě správy afrických států je jejich teritoriální podoba a jejich osídlení. Jelikož schopnost prosadit moc na celém území státu je jednou z jeho klíčových charakteristik, hraje podoba území poměrně velkou roli. Je tedy odlišné spravovat homogenní území evropských nebo severoamerických států a území, které je specifické nejen nízkou hustotou osídlení, ale také tím, že se nachází ve více klimatických pásmech. Tato nepříznivá situace pak může zvyšovat celkové náklady vynaložené na správu státu³⁷. I přes veškeré proměny, kterými mnoho států v Africe prošlo, existuje celá řada těch, které nemají podmínky k tomu, aby v nejbližší době demokratického uspořádání dosáhly. Je tomu tak například proto, že nemají dostatečně efektivní správu, která by byla schopná projektovat moc na celé území, a některým oblastem tak vládou rodové skupiny či klany nebo warlords, nebo je dokonce systém správy tak slabý a postrádá legitimitu, že se stát rozpadne, jako tomu je v případě Somálska. V jiných státech je pak překážkou společenská nesourodost (odlišná etnika, náboženství) tak, jak je tomu například v Nigérii, kde má roztržičnost státu nábožensko-etnický charakter, navíc prohloubený konfliktem o přírodní zdroje a teroristickými útoky teroristické skupiny Boko Haram. Některé státy naopak prošly určitým procesem politické liberalizace, která však nenastavila takové podmínky, aby mohlo dojít k dokončení procesu demokratizace, a ačkoliv mnohdy došlo k novému uspořádání moci ve státech, nemají občané daného státu možnost podílet se na jeho správě.

M. Bratton a N. van de Walle³⁸ ve své práci tvrdí, že se celá řada studií, zabývajících se problematikou tranzice, zaměřuje zejména na proměnu režimů majících byrokratickou formu, nikoliv pak na režimy řízené spíše jednou jedinou osobou. Většina těchto prací je tedy zaměřena na demokratizaci ve střední a východní Evropě nebo Latinské Americe a Afrika tak stojí na pokraji zájmu. Afrika je podle nich specifická tím, že zde existují tzv. nepatrimoniální režimy. Vůdčí osobnosti v těchto podmínkách udržují svou moc a postavení skrze jistý osobní patronát, raději než skrze ideologii. Systém loajality a vztahu závislosti převažuje nad klasickým

³⁶Omozuanvo Ihonvbere, J. – Mbaku, J. M. (eds.): *Political liberalization and Democratization in Africa: Lessons from Country Experience*. Westport: Prager Publisher, 2003, s. 4.

³⁷Herbst, J.: *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton: Princeton University Press, 2000, s. 11-13.

³⁸Bratton, M. – Van de Walle, N.: *Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa*. *World Politics*, Vol. 46, No. 4, July 1994, pp. 453-489, s. 458.

politickým systémem v tom daném státě. Přízeň pak vedení státu projevuje například udělováním práce ve státní správě nebo zadáváním projektů, přiřknutím určité licence atd. Povaha politického režimu je podle nich jedním z nejzásadnějších ukazatelů v případě výzkumu přechodů k demokracii v Africe.

Vzhledem k situaci v mnoha afrických státech by podle J. M. Mbakua³⁹ měl k výše uvedeným podmínkám proces demokratizace zahrnovat zejména:

- zajištění pokojného soužití občanů různých etnik, klanů a rodů,
- vytvoření podmínek k rozvoji podnikání a systému, který by umožňoval efektivní přerozdělování bohatství ve společnosti s cílem zajistit snižování vysoké úrovně chudoby a s tím související problematiky,
- participaci občanů na správě státu a fungování ekonomiky,
- spravedlivé a společensky přiměřené přerozdělování zdrojů pocházejících z vývozu nerostných surovin a rovný přístup k nim
- maximalizaci využití lidského potenciálu.
-

Pro zkoumání přechodu k demokracii je nezbytné si představit důležité historické události Ghany, politické aktéry a okolnosti, které ovlivnily vývoj Ghanského státu.

2. Dějiny Ghany

2.1 Zlaté pobřeží kolonistů

Ghana je státem nacházejícím se na západním pobřeží Afriky, v jehož rámci se až do příchodu evropských koloniálních mocností rozkládalo několik útvarů, nejčastěji království⁴⁰ tvořených zejména etnikem Akanů⁴¹. Vzhledem k nerostnému bohatství, zejména k velkému výskytu zlata, bylo pobřeží od 15. století kolonizováno. Jako první se na pobřeží dostali Portugalci v roce 1471⁴². Právě kvůli hojnému

³⁹ Mbaku, J. M.: Transition to democratic Governance in Africa: Learning from past Failures. In: Omozuanvbo Ihonvbere, J. – Mbaku, J. M. (eds.): Political liberalization and Democratization in Africa: Lessons from Country Experience. Westport: Prager Publisher, 2003, s. 17.

⁴⁰ Jednalo se např. o království Ashanti, Ga, Ewe, Fanti.

⁴¹ Toto etnikum je dominantní zejména v Ghaně a Pobřeží slonoviny, které se do této oblasti dostalo pravděpodobně z oblasti Sahelu v rámci migračních toků v období od 11. do 13. století.

⁴² Juang, R.M. – Morrisette, N. (eds.): Africa and the Americas: Culture, Politics, and History. Santa Barbara: ABC Clio, 2008, s. 516.

výskytu zlata, které bylo exportováno v podobě zlatých nugetů a zlatého prachu, byla oblast Portugalci pojmenována Zlaté pobřeží. Oblast začala být tímto faktem poměrně rychle známá a začala budit zájem i ostatních koloniálních mocností. K ochraně oblasti před vpádem z pobřeží byla Portugalci vybudována pevnost Elmina, která měla kromě ochrany sloužit také jako opevněné skladiště⁴³. Až do počátku 17. století se podařilo Portugalcům udržet obchodní monopol v této oblasti, ačkoliv se ostatní velmoci snažily o jeho narušení. K tomu došlo v roce 1642, kdy se podařilo Holanďanům vytlačit Portugalce⁴⁴. Kromě nich se zde pak angažovali také Dáni, Švédové, Francouzi, Britové a Braniboři. Všichni z uváděných začali budovat systém opevnění v oblasti pobřeží, z celkového počtu 110 opevnění v západní části Afriky jich bylo zhruba 100 právě na Zlatém pobřeží.⁴⁵

Kromě obchodu se zlatem začal vzkvétat také obchod s otroky, kteří byli potřeba zejména od 16. století k pracím na plantážích v severní Americe. Došlo tak k vybudování transatlantické obchodní trasy s otroky. Podle odhadů bylo z celého západního pobřeží odvezeno zhruba 6, 5 milionu otroků v celkovém objemu, z čehož 4,5 milionu bylo odvečeno mezi lety 1701 až 1810⁴⁶. 13% z toho pocházelo právě z oblasti Zlatého pobřeží. V rámci obchodu s otroky byla vybírána určitá skupina obyvatel, vzhledem k tomu, že se Evropané snažili udržet dobré vztahy zejména s místními obchodníky a vytvářeli si v místech vlastní správní elitu. Tato skupina obyvatel pak požívala ochranu proti zotročení, některým z těchto lidí bylo dokonce umožněno například studium v Evropě. Oficiálně obchod pokračoval až do počátku 19. století, protože v roce 1804 Velká Británie zakázala obchod s otroky, v roce 1814 pak Holandsko. Neoficiálně však tento obchod pokračoval až do druhé poloviny století⁴⁷.

Poměrně důležitou roli zastávala v tomto období Ašantská říše, tedy politický útvar, který nabyl na důležitosti zejména v období od 17. do konce 19. století, kdy byl v rámci anglo-ašantské války s Brity připojen k britské koloniální říši. Vzhledem k poměrně vyvinuté armádě se podařilo Ašantům porazit okolní státy a připojit je ke svému území. Díky porážce kmene Denkyira se podařilo Ašantské říši dostat do

⁴³Bourret, F. M.: Ghana: The Road to Independence, 1919 – 1957. Stanford: Stanford University Press, 1960, s. 12.

⁴⁴ V tomto roce Portugalci světili Holanďanům veškeré své zájmy v oblasti Zlatého pobřeží.

⁴⁵Gocking, R. S.: The History of Ghana. Westport: Greenwood Press. 2005, s. 26 – 27.

⁴⁶Naylor, R.: Ghana: An Oxfam Country Profile. Oxford: Oxfam GB, 2003, s. 13.

⁴⁷Holsey, B.: Routes of Remembrance. Refashioning the Slave Trade in Ghana. Chicago: The University of Chicago Press, 2008, s. 31 -32.

kontaktu s Evropany, s nimiž pak začali obchodovat, zejména se zlatem a slonovinou⁴⁸.

Ačkoliv v zemi bylo přítomno několik evropských zemí, největší obchodní podíl na Zlatém pobřeží získala Velká Británie a Holandsko. Obě země se tak staly jakýmsi rivaly v této oblasti. V roce 1872 však došlo ke změně, když Holandsko předalo veškerá svá opevnění na pobřeží Velké Británie⁴⁹. Toto postoupení však vyvolalo nevoli na straně Ašantů, a to z toho důvodu, že jim Holanďané platili za pronájem opevnění Elmina a navíc se obávali ztráty přístupu k obchodování s otroky, díky čemuž získávali směnou zbraně. V roce 1873 tak vypukla anglo-ašantská válka⁵⁰. Událostí v oblasti západní Afriky zapůsobily na značnou část poslanců v britském parlamentu, která se snažila prosadit stažení Velké Británie z oblasti Zlatého pobřeží⁵¹. V roce 1874 se Britové poté, co porazili Ašanty, rozhodli připojit oblast ke svému území jako kolonii a vytvořit zde samosprávný systém. To se však nesetkalo se souhlasem na straně obyvatel Zlatého pobřeží, jelikož tak ztratili svou úplnou nezávislost. Vzhledem k situaci v okolních koloniích, kde se Francie a Německo snažilo do jisté míry spolupracovat s místním obyvatelstvem a jistým způsobem se dohodnout, donutila Velká Británie ašantského krále, aby souhlasil s britskou ochranou, což mělo vypadat jako dohoda mezi oběma stranami. Mezi lety 1889 a 1899 byly uzavřeny smlouvy s Francií a Německem, určující přesné hranice Zlatého pobřeží vůči Pobřeží slonoviny a Togolandem⁵².

2.2 Cesta k získání nezávislosti a Panafrické hnutí

2.2.1 Panafrické hnutí

Významným fundamentem osvobozeneckých hnutí v Africe se stala jistá míra nacionalismu, na jehož základě docházelo k vytváření politické reprezentace v jednotlivých zemích. Důležitou roli hrála idea panafricanismu, která dala základ vzniku Panafrického hnutí. Hlavní myšlenkou panafricanismu je vytvoření obecného povědomí Afričanů o sobě samých a o tom, jak jsou vnímáni ostatními. Jedná se tedy

⁴⁸ Tordoff, W.: The Ashanti Confederacy. *Journal of African History*, Vol. 3, No. 3, s. 399 – 417, 1962, s. 401.

⁴⁹ Migeod, F. W. H.: A History of the Gold Coast and Ashanti. *Journal of the Royal African Society*, Vol. 15, No. 59, pp. 234 – 243, 1976, s. 234-240.

⁵⁰ Jednalo se už o třetí anglo-ašantskou válku. První z nich probíhala v letech 1823- 1831, druhá pak v roce 1863.

⁵¹ Gocking, R. S.: *The History of Ghana*. Westport: Greenwood Press. 2005, s. 33 - 34.

⁵² Bourret, F. M.: *Ghana: The Road to Independence, 1919 – 1957*. Stanford: Stanford University Press, 1960, s. 12 – 22.

o vytváření africké identity. Stěžejní filozofie tohoto myšlení byla vytvořena v 19. století a tvrdí, že je důležité, aby si Afričané uvědomili, že oni a celá Afrika stojí v centru celosvětového historického a kulturního vývoje. Na počátku 20. století pak vzniklo Panafrického hnutí, které tuto myšlenku reprezentovalo. V rámci tohoto hnutí se na jednotlivých konferencích scházeli reprezentanti intelektuálů původem z Afriky, kteří byli často v rámci obchodu s otroky přestěhováni do severní Ameriky.

Důležitou osobností Panafrického hnutí se stal K. Nkrumah, pozdější první prezident samostatné Ghany. Během svých studií ve Spojených státech a Velké Británii dokonce zastával vedoucí posty v rámci tohoto hnutí. Proces směřující k získání nezávislosti Ghany a její samotné nabytí pak pro něj byly naplněním a završením projektu panafricanismu⁵³. K. Nkrumah byl zastáncem idey anti-kolonialismu a anti-imperialismu a ve svých analýzách vyzýval k vytvoření jednoty západoafrických kolonií, díky níž by bylo možné dosáhnout nezávislosti. Před tím, než se vrátil zpět do rodného Zlatého pobřeží, setkal se s představiteli předních hnutí v ostatních západoafrických státech, aby šířil svou ideovou představu⁵⁴.

2.2.2 Vývoj politických hnutí

Dalším důležitým faktorem v procesu získávání nezávislosti byla politická hnutí a politické strany, reprezentující určitou míru nacionalismu potřebnou právě k narušování britské nadvlády. Základy politického povědomí byly ve Zlatém pobřeží budovány postupně a obyvatelé kolonie začali formovat první politická hnutí s určitým nacionálním podtextem. Jejich hlavním cílem v této fázi bylo zejména dosažení změn, které by jim umožnily participovat na správě a vládnutí⁵⁵. Tato hnutí však byla velmi často mírná a špatně organizovaná, takže došlo k jejich postupnému zániku. Příkladem může být založení Západoafrického národního kongresu v roce 1920, reprezentujícího politické osvobozené hnutí, usilujícího o získání možnosti samosprávy pro obyvatele jednotlivých kolonií. Tento požadavek byl prezentován na první konferenci Kongresu v Accře, hlavním městě Zlatého pobřeží a došlo k vytvoření memoranda, které bylo zasláno britskému ministrovi kolonií. Tato akce se však nedočkala odezvy. Obecným problémem bylo to, že se Kongres nedokázal

⁵³ Botwe – Asamoah, K.: Kwame Nkrumah's Politico-Cultural Thought and Politics: An African-Centered Paradigm for the Second Phase of the African Revolution. New Yor: Routledge, 2005, s. 89-90.

⁵⁴ Adi, H. – Sherwood, M.: Pan-African History: Political Figures from Africa and the Diaspora since 1787. London: Routledge, 2003, s. 143.

⁵⁵ Makong, J. et al.: History and Government Form Vol. 2. Nairobi: East African Educational Publishers, 2004, s. 133.

stát aktivním politickým hnutím, a to vzhledem k tomu, že postrádal širší podporu obyvatelstva, jasné politické vedení a program. V následujících letech došlo k útlumu vytváření demokratizačních stran a hnutí, a to v důsledku příznivého mezinárodního vývoje v meziválečném období⁵⁶.

Další, novou vlnou vytváření politických hnutí se stává období po 2. světové válce, kdy dochází k vysokému nárůstu počtu těchto subjektů, ale také k jejich radikalizaci. Další změnou pak je, že se do čela těchto hnutí stavěla zejména vzdělaná vyšší střední třída. To mělo však mnohdy za následek to, že se tyto skupiny staly skupinami vyhledávajícími ostatní příslušníky třídy, pomíjející však ostatní vrstvy obyvatelstva. V důsledku toho pak nedisponovaly potřebnou podporou⁵⁷.

Hlavními aktéry vývoje ve Zlatém pobřeží se staly dvě politické strany, a to Jednotné sdružení Zlatého pobřeží (United Gold Coast Convention, dále jen UGCC) J. B. Danquaha a Strana lidového konventu (Convention People's Party, dále jen CPP) K. Nkrumaha. UGCC byla založena v roce 1947 jako poměrně umírněná strana, která se snažila spíše o diskuzi než o násilné vytvoření nového uspořádání. Generálním tajemníkem se stal právě K. Nkrumah. Ten však zastával radikálnější postoje, a proto si v roce 1949 založil vlastní stranu, CPP⁵⁸. Ta se profilovala jako nová radikální síla, reprezentovaná mládeží, která v rámci dobového kontextu měla, zejména po skončení 2. světové války, obecně dobré postavení a byla chápána jako hnací síla revoluce. Strana se navíc, na rozdíl od ostatních uskupení spíše intelektuálního a konzervativního rázu, přiblížila „pracujícím“ a „rolníkům“, čímž získala jejich sympatie. Jejich hlavním heslem se stalo prohlášení, že mladí po celém světě bojují proti nespravedlnosti a útlaku, a ani mladí ve Zlatém pobřeží nestojí stranou mimo tyto boje. Spolu s ostatními bojujícími mladými po celém světě nepřestanou bojovat, dokud nevybudují nový, lepší svět⁵⁹. Tyto politické subjekty hrály důležitou roli v následujícím historickém vývoji.

⁵⁶Biswal, T. P.: Ghana: Political and Constitutional Developments. New Dehli: Northen Book Centre, 1992, s. 18-30.

⁵⁷Biswal, T. P.: Ghana: Political and Constitutional Developments. New Dehli: Northen Book Centre, 1992, s. 18.

⁵⁸Cox, I.: Nkrumah and the Gold Coast. Liberation, No. 18. Online text, dostupné z: <http://www.disa.ukzn.ac.za/webpages/DC/LiApr56.1729.455X.000.018.Apr1956.5/LiApr56.1729.455X.000.018.Apr1956.5.pdf>, náhled 3.11. 2011.

⁵⁹Rathbone, R.: Nkrumah and the Chiefs: The Politics of Chieftaincy in Ghana: 1951 – 1960. London: Villiers Publications, 2000, s. 22 – 24.

2.2.3 Vývoj situace po roce 1948

Situace v kolonii pro britskou správu začala být obtížněji udržitelnou. Vyvrcholením toho bylo vypuknutí nepokojů v hlavním městě Accra v únoru 1948, největšími za celou dobu existence kolonie⁶⁰. Podnětem se stala střelba a následné zabití několika lidí, kteří protestně pochodovali k sídlu britského správce kolonie. Situace se rychle šířila i do okolních měst, kde bylo útočeno zejména na evropské obchody⁶¹. Nepokoje a násilí vyvolaly dokonce reakci na mezinárodní úrovni, kdy zejména Spojené státy a Sovětský svaz odsoudily užití násilí. Vzhledem k situaci se britská reprezentace obávala toho, že se tyto nepokoje stanou dlouhodobějšími a hrozilo by rozšíření do okolních kolonií. Situace se ještě více zhoršila, když britská správa v Accře oznámila v Londýně, že v čele nepokojů stojí nacionalistická skupina sympatizující s komunisty. Vzhledem k dobovému kontextu se britské ministerstvo obrany rozhodlo do oblasti vyslat armádu, aby zabránilo šíření ideologie. To se však nakonec nestalo a výsledkem byla naopak politická reforma a snaha o vytvoření nové ústavy⁶².

Na přípravě této ústavy se směla podílet vybraná skupina vzdělaného obyvatelstva Zlatého pobřeží. Mělo dojít k vytvoření takového systému, který by přiznával místním dostatečnou míru samostatnosti ve věcech správy a určitým způsobem omezoval britskou nadvládu. To mělo zajistit stabilizaci situace a zabránit vypuknutí dalších nepokojů, které by mohly ohrozit zájmy Velké Británie. Po vyjednávání došlo k vytvoření určitého systému politické správy a zastoupení obyvatelstva v rámci jednokomorového shromáždění. Nová ústava vstoupila v platnost v prosinci 1950 a v následujícím roce byly vypsány volby do nového zastupitelského úřadu. Ačkoliv CPP a K. Nkrumah v jejím čele nesouhlasili s obsahem nové ústavy, zúčastnili se voleb, které velkou většinou vyhráli nad UGCC. Tím však nastala poměrně komplikovaná situace pro CPP a její představitele, a to proto, že její členové museli začít spolupracovat v rámci správy s reprezentanty britské nadvlády. Kvůli tomu došlo k částečné změně programu tak, aby nekolidoval se spoluprací se zástupci koloniální správy. Začal tak být prosazována tzv. pozitivní akce, která se však vyhýbala použití přímého násilí. Postupným vývojem a kombinací

⁶⁰Rathbone, R.: The Government of the Gold Coast after the Second World War. African Affairs, Vol. 67, No. 268, 1968, pp. 209 – 218, s. 212.

⁶¹ Makong, J. et al: History and Government Form Vol. 2. Nairobi: East African Educational Publishers Ltd., 2004, s. 136.

⁶² McGinnis, M. D. (ed): Polycentric Governance and Development: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis. Michigan: The University of Michigan Press, 1999, s. 190-192.

tlaku a spolupráce se Nkrumahovi podařilo získat v roce 1954 vnitřní samosprávu, která směřovala dále k získání nezávislosti⁶³.

2.3 Získání nezávislosti a první republika

Získáním nezávislosti 6. 3. 1957 vznikl samostatný stát Ghana⁶⁴, který se stal součástí britského Commonwealthu. Nově vzniklý stát musel řešit celou řadu problémů, které se objevily s opuštěním britského impéria. Prvním velkým problémem byla absence regulace vztahů mezi centrální vládou a jednotlivými regiony, což mělo za následek vznik určité formy sub-nacionalismu. Dále nebyl vyřešen vztah mezi vládou a opozicí. Smír, který byl sjednán ještě v posledních letech koloniální správy za pomoci ministra pro kolonie, nezměnil postoj žádné ze stran⁶⁵. Dále zde existovala střední vrstva obyvatel, která sloužila v dobách britské správy ve správním aparátu, a nepřála si změnu, protože z existujícího řádu profitovala. Skupina těchto lidí spolu s malou skupinou zastánců myšlenky kapitalismu vytvořila politickou stranu Sjedená strana (United Party), která byla podporována ze strany západních médií, zejména pak britských⁶⁶.

Nkrumahovým plánem bylo po získání nezávislosti vytvoření progresivního politického modelu, který by se stal vzorem pro ostatní africké státy a postupně by tak byly pokládány základy k vytvoření Spojených států afrických. Ačkoliv existovala celá řada problémů, mohla se Ghana stát demokratickým státem. Otázkou však zůstává, do jaké míry je možné vytvořit ze státu, jehož hlavní reprezentant zastává ideu militantního nacionalismu, fungující demokracii. Západní státy reagovaly s nelibostí na ambiciózní plán Nkrumaha vytvořit celoafričskou vládu a na jeho přehnanou idealizaci poměru v Africe⁶⁷. Nejvýraznější podpoře se těšila myšlenka vytvoření socialistické ekonomiky, respektive sociální demokracie, která by byla alternativou k tržní ekonomice Spojených států a autoritářství Sovětského svazu⁶⁸.

Ekonomická oblast se pro K. Nkrumaha stala nejdůležitější. Přišel s myšlenkou toho, že stát, který nedokáže plně kontrolovat své zdroje a volně s nimi zacházet, nikdy nebude nezávislý. Tvrdil, že ekonomika, kterou zdědila Ghana po

⁶³Biswal, T. P.: Ghana: Political and Constitutional Developments. New Dehli: Northen Book Centre, 1992, s. 42-56.

⁶⁴ Stát vznikl sloučením území Zlatého pobřeží a Togolandu, jehož obyvatelé si toto připojení zvolili v referendu

⁶⁵Biswal, T. P.: Ghana: Political and Constitutional Developments. New Dehli: Northen Book Centre, 1992, s. 57.

⁶⁶ Hadjor, K.B.: Nkrumah and Ghana: The Dilemma of Post-colonial Power. London: International Limited, 1988, s. 72-75.

⁶⁷ Klíma, V.: Ghana. Praha: Libri, 2003, s. 54

⁶⁸ Apter, D. E.: Ghana's Independence: Triumph and Paradox. Transition, No. 98, pp. 6 – 22, 2008, s. 9-11.

britské koloniální správě, představuje pro stát největší hrozbu. Zároveň s tím se začal přibližovat ideji leninismu, a to nejen v pohledu ekonomickém. Ghana se tak začala měnit na socialistický režim s orientací na komunistické země.

2.3.1 Omezování politické soutěže a vytváření nového uspořádání

Strana CPP se začala profilovat jako více elitářská, docházelo k veřejnému vyzdvihování role masy a postupně byla vytvářena personifikace autority v podobě K. Nkrumaha. Model vlády začal postupně směřovat k vládě jedné strany. Jedním z nástrojů boje proti opozici se již v roce 1957 stal zákon o deportaci, na jehož základě byli vyhošťováni odpůrci strany CPP, kteří neměli ghanský původ. K. Nkrumah začal být jak v Ghaně, tak ve Velké Británii odsuzován jako vládce „opilý mocí“ s chováním diktátorské povahy. Na sklonku roku 1957 došlo k zákazu existence stran zakládajících na regionální, náboženské nebo kmenové příslušnosti. Vzhledem k rostoucímu vlivu strany UP došlo v roce 1958 k vydání zákona o preventivním zadržení, který umožňoval zadržet kohokoliv až po dobu pěti let bez nároku soudního přelíčení pod záminkou ohrožování státní obrany a bezpečnosti. Ještě na konci roku bylo v důsledku vydání zákona zadrženo 39 lidí, velká většina z nich pak byli představitelé právě UP⁶⁹.

V roce 1959 došlo ke změně struktury strany CPP a K. Nkrumah se tak stal jejím generálním tajemníkem. Některé subjekty, jako např. Organizace žen nebo Hnutí spolupráce, se staly její nedílnou součástí. Jako nejdůležitější začala být prosazována disciplína a ideologie a hlavním úkolem CPP se stalo budování afrického socialismu a africké jednoty⁷⁰. To vše bylo doplněno o vytváření určitého politického mýtu, který však byl v mnoha ohledech nekonzistentní a postupem času se proměňoval. Jeho základem byl tzv. vědecký socialismus, který byl podle Nkrumaha jediným pravým a platným socialismem. Idea afrického socialismu, který sám hlásal, tak byla mnohdy vyvracena. Reálná platnost však nebyla tolik důležitá jako fakt, že všichni obyvatelé Ghany uvěří, že jejich společnost je egalitářská, anti-kolonialistická, produkující bohatství a bojující proti zneužívání ze strany postkoloniálních mocností. Důležité tak bylo vytváření určité společné identity a

⁶⁹Gocking, R. S.: The History of Ghana. Westport: Greenwood Press. 2005, s. 122-123.

⁷⁰ Hansen, E.: Ghana: Background to Revolution. Transition, No 35, pp. 24 - 28, 1968, s. 26.

povědomí⁷¹. Tato forma socialismu pak byla dalšími členy strany pojmenována jako Nkrumahismus nebo ideologie s „africkou osobností“⁷². Uvnitř CPP se však začaly vytvářet dva tábory, starších a novějších politiků. Tento konflikt uvnitř se pak začal projevovat nejvíce v 60. letech.

2.3.2 Vývoj v 60. letech 20. století

Zhoršující se ekonomická situace způsobila celkové napětí uvnitř státu. V důsledku toho byla naplánována socialistická transformace ekonomiky, která jí měla pomoci zbavit se veškerých koloniálních pout, která podle vládnoucí elity a Nkrumaha způsobovala veškeré problémy. Došlo tak k počátku plánování v ekonomice a prezentace plánů jako Program práce a štěstí (Programme for Work and Happiness). Ekonomika tak začala být kontrolována a řízena státem skrze Ghanskou národní obchodní společnost. Situace se však nelepšila, hlavně v důsledku prudkého poklesu cen kaka, které se stalo jednou z hlavních vývozních komodit země⁷³.

V první polovině 60. let došlo k několika pokusům o vraždu K. Nkrumaha, které však nebyly úspěšné. Vyvolaly však ostrou reakci z jeho strany, kdy se snažil o přijetí zákonů⁷⁴, které by mu umožnily například změnit rozhodnutí soudu nebo vyměnit soudce, který se mu zdál nepřiměřený jeho funkci. Režim se však stal natolik nepopulární, že musely být zrušeny volby, které byly naplánovány na rok 1965. Posledním krokem, který měl za následek jeho pád, byla snaha o transformaci armády vyhozením nejvyšších velitelů. K. Nkrumah tak byl 24. 2. 1966 svržen v rámci vojenského puče. Tím skončila éra první republiky⁷⁵.

2.4 Druhá a třetí republika (1966 - 1981)

První vojenský převrat dostal k moci Národní osvobozenou radu (NLC), vojenskou vládu, která zemi vládla do následujících voleb, konaných v roce 1969. Rada zrušila během tří let své působnosti hlavní kontroverzní zákony, jako vládu

⁷¹ McCain, J.A.: Attitudes toward Socialism, Policy, and Leadership in Ghana. *African Studies Review*, Vol. 22, No. 1, pp. 149-169, 1979, 149-150.

⁷² Owusu, R. Y.: Kwame Nkrumah's Liberation Thought: A Paradigm for Religious Advocacy in Contemporary Ghana. Lawrenceville: Africa World Press, 2006, s. 132.

⁷³ Gocking, R. S.: The History of Ghana. Westport: Greenwood Press. 2005, s. 132-136.

⁷⁴ Např. Deportation Act z roku 1960, zákon o preventivním zatýkání, namířený nejen proti opozici, ale i proti spolupracovníkům, kteří s Nkrumahovou politikou nesouhlasili. V. Klíma, s. 53.

⁷⁵ Gocking, R. S.: The History of Ghana. Westport: Greenwood Press. 2005, s. 136-138.

jedné strany nebo zákon o zadržení až do výše 5 let. Zároveň musela bojovat s výsledky ekonomického plánu K. Nkrumaha, který zemi ekonomicky zdevastoval⁷⁶. Došlo tak k rozprodání části státního majetku soukromým subjektům. Na ekonomickém poli následovala tato vláda doporučení Mezinárodního měnového fondu, která však kvůli specifickým podmínkám v zemi nefungovala tak, jak by měla. Za tři roky u moci se stala Národní osvobozenecká fronta značně nepopulární a její kroky v některých oblastech vyvolávaly značnou nevoli mezi obyvatelstvem. Jedním z příkladů může být neúměrná podpora armády a policie na úkor ostatních. 3. 9. 1969 se pak konaly volby, které se staly ustavujícím momentem druhé republiky a jejichž vítězem se stala Strana pokroku (PP). V čele nové vlády stanul K. A. Busia a jeho největším politickým rivalem se stal K. Gbedemah z Národní aliance liberálů (NAL). Důležitým faktorem v rámci tohoto vztahu bylo, že byli oba představitelé členy odlišných etnik. Zejména v Africe se odlišné etnické skupiny, žijící na území jednoho státu s uměle vytvořenými hranicemi, které nerespektují toto etnické dělení, velmi často dostávají do sporu. Během Nkrumahovy vlády nebyly spory mezi hlavními dvěma etniky, Akany a Ewe, nijak podporovány, ale jejich antagonistické postoje se začaly vyostřovat právě během vlády PP. Začala tak éra etnické polarizace. Například při výběru příslušníků státní správy dbal předseda vlády K. A. Busia, aby členy byli příslušníci jeho etnika⁷⁷. Tato fáze však netrvala dlouho a v roce 1972 byla opět svržena vojenským převratem, v jehož čele stál I. Acheampong, čímž začala další etapa dějin samostatné Ghany⁷⁸. Hlavním důvodem tohoto převratu pak měl být fakt, že ačkoliv došlo po svržení K. Nkrumaha k výměně politických elit, nedošlo prakticky k žádnému zlepšení a situace se naopak stávala v některých ohledech horší. Ekonomická situace země byla alarmující, stát plýtvat za účelem udržování určitého komfortu státní správy a zemi nadále zadlužoval zneužíváním velkorysosti západních států, které v naději na vytvoření demokracie v Ghaně novou vládu finančně podporovaly⁷⁹.

V důsledku dalšího vojenského převratu vznikl v zemi vojenský režim vedený I. Acheampongem, který byl reprezentován Nejvyšší vojenskou radou. Ten se snažil získat veřejnou podporu vytvořením systému tzv. Vládní unie, která neměla mít

⁷⁶Naylor, R.: Ghana: An Oxfam Country Profile. Oxford: Oxfam GB, 2003, s. 21.

⁷⁷Tettey, W. – Pupilampu, K. P. – Berman, B.J. (eds.): Critical perspectives in politics and socio-economic development in Ghana. Leden: Brill SV, 2003, s. 120-122.

⁷⁸Gocking, R. S.: The History of Ghana. Westport: Greenwood Press. 2005, s. 150-172.

⁷⁹Goldsworthy, D.: Ghana's Second Republic: A Post-Mortem. African Affairs, Vol. 72, No. 286, pp. 8-25, 1973, s. 10-13.

charakter politické strany a měla reprezentovat celou řadu zájmových skupin. Ta však byla všeobecně chápána jako nástroj, jak dlouhodobě udržet vojenský režim u moci a zformovala se proti ní poměrně silná opozice. Přesto však byla Vládní unie podvodem schválena v referendu, které bylo k tomuto účelu vyhlášeno. V následujících týdnech vypukla série stávek, hlavně mezi představiteli střední třídy. V červenci 1978 byl I. Acheampong donucen k rezignaci ze strany představitelů Nejvyšší vojenské rady v čele s armádním velitelem⁸⁰.

2.4.1 Třetí republika

V roce 1979 se dostal do čela státu H. Limann, který se musel vypořádat s obrovskými ekonomickými potížemi. Situace se i nadále zhoršovala, velmi rychle klesalo HDP, průmysl fungoval zhruba z 15% ze svého celkového objemu a export kakaava byl nejnižší od dob získání nezávislosti⁸¹. Celkový stav ekonomiky a 70% inflace měly za následek sérii stávek, které byly ze strany vlády poměrně násilně potlačeny. I v oblasti politické panovalo značně nestabilní prostředí. Vztahy byly ovlivněny etnickým rozdělením reprezentantů, ke kterému se ještě přidal rozpad vládní koalice, díky němuž získala opozice početní náskok v rámci parlamentu. Navíc se stávající vládní strana rozpadla na dvě křídla, zastávající levici a pravici⁸². Ekonomický stav země se ještě zhoršoval v důsledku rapidně se zvyšující míry korupce, která prorůstala všemi úrovněmi vládnutí, situaci tedy nebylo možné nijak zlepšit⁸³.

2.5 Rawlingův převrat – čtvrtá republika

Generál J. J. Rawlings se podílel na převratu, který vedl ke konci režimu I. Acheamponga a v roce 1981 pak vedl převrat další, který ukončil éru třetí republiky. Prakticky ihned po svržení režimu došlo k pozastavení ústavy třetí republiky, rozpuštění parlamentu a zákazu stávajících politických stran. I přesto, že pokládal reprezentanty předchozího režimu za zločince, nesouhlasil s jejich rychlým

⁸⁰Lumsden, P.D.: Towards Ghana's Third Republic. Canadian Journal of African Studies, Vol. 13, No. 3, pp. 471-477, 1980, s. 472.

⁸¹http://www.mongabay.com/reference/country_studies/ghana/ECONOMY.html náhled 15.4.2013

⁸²Gocking, R. S.: The History of Ghana. Westport: Greenwood Press. 2005, s. 185 – 189.

⁸³Tettey, W. – Puplampu, K. P. – Berman, B.J. (eds.): Critical perspectives in politics and socio-economic development in Ghana. Leden: Brill SV, 2003, s

odsouzením a uvězněním tak, jak požadovali jiní⁸⁴. J. J. Rawlings se postavil do čela státu spolu s jeho Prozatímní radou národní obrany (Provisional National Defence Council, PNDC). Cílem PNDC bylo obnovení společenského smíru, který byl narušen vládou prosazující určité etnické skupiny na úkor ostatních a především vymanit ekonomiku z hospodářského kolapsu⁸⁵.

Proces politických změn pojal J. J. Rawlings odspoda, tedy za účasti obyvatel státu při jeho budování. Ačkoliv se však snažil podpořit transformaci společnosti a státu, odmítal existenci pluralitního systému politických stran, a to proto, že ty podle něj nereprezentují širší národní zájmy⁸⁶.

Co se týče změn v oblasti ekonomické, přijal J. J. Rawlings na africké poměry ambiciózní reformní program a umožnil otevření trhů, což mělo za následek zvrácení negativního trendu poklesu ekonomiky. Zároveň došlo ke zlepšení hluboké fiskální krize, což umožnilo obnovování infrastruktury a státních kapacit⁸⁷. K tomu, aby mohla být ekonomická situace země stabilizována, souhlasil J. J. Rawlings s přílivem kapitálu od Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, díky němuž mělo dojít k podpoře exportu a vybudování fungující infrastruktury. Tento přístup se však záhy ukázal jako ne příliš šťastný, a to vzhledem k tomu, že sice došlo k vybudování infrastruktury v oblastech důležitých pro export, ale některé⁸⁸, do té doby izolované a znevýhodňované oblasti země, se tak dostaly do ještě nevýhodnější pozice⁸⁹. Program podpory určitých regionů však vyvolal u obyvatelstva poměrně silnou negativní reakci, která nebyla motivována ani tak etnickými skupinami, jako spíše společenskými třídami. S největším odporem se tento program setkal u třídy s nejnižším vzděláním, tvořenou nejčastěji dělníky. Vzhledem k obavám z reakce mezinárodních donorů, kteří požadovali neoliberalní reformy, však musel systém přistoupit na politiku autoritativního přístupu s určitou měrou podpory znevýhodněných skupin tak, aby došlo k jisté míře stabilizace situace⁹⁰.

⁸⁴Gocking, R. S.: The History of Ghana. Westport: Greenwood Press. 2005, s. 189.

⁸⁵Obadalová, K.: Završení Tranzice v Ghaně. Global Politics, online text, dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/zavrzeni-tranzice-v-ghane>, náhled 15.11.2011.

⁸⁶Adedeji, L.J.: The Legacy of J.J.Rawlings in Ghanaian Politics 1979 – 2000. African Studies Quarterly, online text, dostupné z: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v5/v5i2a1.htm>, náhled 15.11.2011.

⁸⁷Bratton, M. - Lewis, p. - Gyimah-Boadi, E: Constituencies for Reform in Ghana. The Journal of Modern African Studies, Vol 39, No. 2, s. 233.

⁸⁸Jedná se zejména o některé východní a některé západní provincie, které byly dlouhodobě v rámci historického vývoje znevýhodňovány

⁸⁹Bastian, S. – Lukham, R.: Can Democracy Be Designed : The Politics of Institutional Choice in Conflict-Torn Societies. New York: Zed Books, 2003, s. 124-126.

⁹⁰Ibidem, s. 127.

Mimo program ekonomické stabilizace přišel J. J. Rawlings se svým demokratizačním projektem, jehož základem byla částečně volená Oblastní shromáždění, která měla zajistit politickou participaci občanů. Tento model lidové demokracie byl podle jeho názoru vhodnější než klasická stranická volební soutěž, která podle něj v minulosti již několikrát selhala⁹¹. Hned na počátku 90. let došlo ke zformování Hnutí za svobodu a spravedlnost, které nesouhlasilo s tímto postupem a požadovalo mimo jiné obnovení multipartijního politického systému. Kromě toho zformovalo toto hnutí požadavky jako navrácení suverenity do rukou lidu, vývoj demokratické kultury v zemi nebo boj proti všem formám politické diktatury a nadvlády⁹².

První krok k rozpuštění vojenského režimu učinil J. J. Rawlings v novoročním projevu v roce 1991, kdy oznámil, že vláda PNDC vstupuje do konečné fáze a pověřil Národní radu pro demokracii vypracováním komplexní zprávy o stavu ghanské politiky. Nejzajímavější bod zprávy nazvané Rozvíjení pravé demokracie byl plán postupné demokratizace vrcholící svobodnými volbami⁹³. Rawlings pak v květnu 1991 souhlasil s pořádáním voleb, amnestoval politické vězně a podpořil změnu ústavy. Návrh ústavy byl schválen v referendu v dubnu 1992. Liberalizace a demokratizace byly možné také proto, že J. J. Rawlings si byl jistý volebním vítězstvím. Jeho vysoká popularita vyplývala i z výzkumů veřejného mínění. A konečně kdyby neuspěl, mohl se opřít o čerstvě uzákoněnou beztrestnost představitelů režimu PNDC⁹⁴.

I přesto, že hlavním cílem Rawlingsova režimu bylo zlepšení ekonomické situace, za jeho vlády došlo i ke změnám politickým. Ačkoliv odmítal existenci pluralitního stranického systému a konstantně porušoval lidská a občanská práva⁹⁵, v roce 1992 přivedl zemi k volbám.

O počátku demokracie v Ghaně je tedy možné mluvit ve spojitosti se vznikem čtvrté republiky a přijetím nové ústavy v roce 1992. Ta proklamuje Ghanu jako

⁹¹Obadalová, K. : Završení Tranzice v Ghaně. Global Politics, online text, dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/zavrzeni-tranzice-v-ghane>, náhled 10.12.2011.

⁹²Aidoo, T. M.: The Context and Provenance of Democratization in Ghana 1990–1992. Historia Actual Online, online text, 2006, dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=108560>, náhled 12.12.2011.

⁹³Obadalová, K. : Završení Tranzice v Ghaně. Global Politics, online text, dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/zavrzeni-tranzice-v-ghane>, náhled 10.12.2011.

⁹⁴Aidoo, T. M.: The Context and Provenance of Democratization in Ghana 1990–1992. Historia Actual Online, online text, 2006, dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=108560>, náhled 12.12.2011.

⁹⁵Adedeji, L.J.: The Legacy of J.J.Rawlings in Ghanian Politics 1979 – 2000. African Studies Quarterly, online text, dostupné z: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v5/v5i2a1.htm>, náhled 15.11.2011.

unitární stát, jehož suverenita leží v rukou lidu⁹⁶. Další události vypovídající o nové demokratické linii v Ghaně je přijetí Electoral Commission Act v roce 1993, která stanovila nezávislou komisi (Electoral Commission of Ghana dále ECG) dohlížející na volby. V parlamentních volbách vyhrála strana National Democratic congress (NDC), reformovaná strana PNDC, a v prezidentských volbách zvítězil podle očekávání J. J. Rawlings.

V 90. letech byla Ghana zcela odkázaná na podporu ze zahraničí. Hlavním cílem zvolené vlády bylo i nadále zlepšení hospodářské situace v zemi, která by měla podmínit politickou stabilitu. Důraz mezinárodních organizací a západních velmocí na demokracii a závislost Ghany na jejich finanční pomoci, donutily J. J. Rawlingse k liberalizaci v zemi. Vliv na další rozvoj státu směrem k demokracii měla i aktivita občanské společnosti – s novou ústavou vzrostl počet neziskových organizací, občanských sdružení a svobodného tisku.

Ve volbách z roku 1996 NDC potvrdilo své vítězství z předešlých voleb. Důležitým okamžikem těchto voleb však bylo, když NPP a PCP uznaly svou prohru. Zásadní zkouškou demokracie Ghana prošla i v roce 2000, kdy došlo ke klidné alternaci moci. Podle ústavy J. J. Rawlings již nemohl kandidovat na post prezidenta potřetí a kandidát za NDC J. A. Mills prohrál v souboji s J. Kufuorem ze strany NPP. I v parlamentních volbách byla NDC poražena stranou NPP. Klidné předání moci svědčilo o úspěšném pokračování procesu přechodu k demokracii. V roce 2004 byl J. Kufuor znovu zvolen do prezidentského úřadu. Prezident se snažil o zlepšení ekonomického stavu země, o snížení závislosti ghanské ekonomiky na zahraniční pomoci, a to především podporou soukromého podnikání, a také o zlepšení zdravotnictví a školství⁹⁷.

I volby v roce 2008 proběhly bez většího násilí: v parlamentních volbách zvítězila strana NDC a prezidentem se stal též kandidát NDC J. A. Mills.

V posledních volbách z roku 2012 NDC udržela své vítězství, jak v prezidentských tak i v parlamentních volbách⁹⁸. Po několika letech klidného předání moci lze tedy pozorovat v Ghaně stabilní vývoj k upevnění demokracie.

⁹⁶ Ústava Ghanské republiky. Dostupné z: <http://www.politicsresources.net/docs/ghanaconst.pdf>, náhled 12. 12.2011.

⁹⁷ Klíma, V.: Ghana. Praha: Libri, 2003, s. 65-74

⁹⁸ V parlamentu NDC obsadila 147 křesel - Election 2012: <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/election2012/elections.results.php>

3. Analýza teorií o přechodu k demokracii v Ghaně

3.1. První pokusy o přechod: 1. - 3. republika

V politickém vývoji Ghany lze zaznamenat několik pokusů o přechod k demokratickému zřízení. První pokus o demokracii lze pozorovat hned po získání nezávislosti. Ghana však neměla žádnou zkušenost s demokratickou formou vlády. V období kolonialismu během nepřímé britské správy bylo rozhodování o věcech veřejných a politická samospráva přenechána obyvatelům kolonií, kteří plnili funkce nižších a středních úředníků. I přes to však nelze považovat britský kolonialismus za demokratický. Hlavním podnětem ke změně bylo úspěšné osvobozené hnutí v Asii, které inspirovalo obyvatele Ghany. Důležitou roli sehrála také hospodářská krize v zemi⁹⁹. Aktéry při nastolení vlastní samosprávy byly lokální intelektuální elity, sdružené v UGCC, které založily národně osvobozené hnutí. Samozřejmě nesmí být opomenut charismatický vůdce K. Nkrumah. Je zde důležité podotknout i roli britské vlády, která přijala návrh na samostatnost bez větších námitek. První ghanská ústava však nastolila systém podle britské tradice a omezení některých práv ghanských elit přetrvávalo, např. právo volit. Byla tedy zvolena strategie kompromisu, kdy Ghana zůstávala státem v rámci Commonwealthu, guvernér byl nadále hlavou státu a K. Nkrumah zastával pozici ministerského předsedy. Nenásilné zřízení první republiky rozdělilo tedy moc mezi starou a novou elitou.

Tzv. pozitivní akce ze strany CPP v 50. letech byla začátkem otevřeného nenásilného vystoupení opozice proti koloniální vládě. Toto období lze tedy označit za *přípravnou fázi* přechodu. K politické transformaci podle Huntingtonovy terminologii došlo *přesunem* (transplacement), když opozice (ghanská místní elita) a britská vláda pokojně vyjednala změnu režimu. V momentě, kdy britská vláda uznala opozici a byla sepsána nová ústava v roce 1957, Ghana získáním nezávislosti vstoupila do *rozhodující fáze* tranzice.

Po získání nezávislosti docházelo k postupnému upevňování moci vůdce CPP K. Nkrumaha. Strana CPP měla nastolit a rozvíjet demokratickou formu vlády, ale ve skutečnosti docházelo k překroucení ústavních procesů. Opatření vládnoucí strany K. Nkrumaha jasně směřovala proti jakékoli opozici. Jako příklad lze uvést přijetí Deportation Act, podle kterého měl premiér právo uvěznit osoby na pět let bez

⁹⁹ Brunner, F., Ghana, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966, s. 85.

soudního řízení, což je zcela nedemokratické porušování lidských práv. Posílení Nkrumahovy moci a s tím související ekonomické a sociální reformy tedy dovedly Ghanu k zvláštnímu autoritářskému režimu – africkému socialismu. Podle klasifikace nedemokratických režimů V. Fialy¹⁰⁰ lze označit období vlády K. Nkrumaha za *personalistický autoritářský režim*. První pokus o přechod k demokratičtější formě vlády tedy skončil již na počátku rozhodující fáze a to vyhlášením nové ústavy v roce 1957. Konec veškerých demokratických snah nastal v roce 1964, kdy se 99,9 % obyvatel v referendu vyjádřilo pro zvýšení pravomocí prezidenta a CPP se tak stala jedinou povolenou stranou¹⁰¹. Od roku 1964 došlo tedy k omezení politické soutěže, zákazu opozice, zavedení cenzury a propagace ideologií afrického socialismu. První nezdařený pokus o vytvoření demokracie tak skončil nastolením *jednostranického afro-socialistického autoritářského režimu*¹⁰².

Nkrumahovou diktaturu vystřídala mezi lety 1966 - 1979 řada vojenských coup d'état. Ovšem i během období *vojenských autoritářských režimů* (podle rozdělení V. Fialy) docházelo k pokusům o obnovení civilní vlády. Vojenský puč v roce 1966 dostal k moci NLC - rada, která byla však nestabilní kvůli rozporům mezi vlastními složkami. V roce 1968 došlo v důsledku neshod mezi vládními skupinami a nedůvěry obyvatel ve vojenskou vládu k ochabnutí režimu. Národní osvobozená rada (NLC) zrušila zákaz politických stran, povolila svobodu tisku a projevu a nakonec přislíbila i novou ústavu. Změna režimu vycházela z rozhodnutí starých politických elit obnovit činnost politických stran a vyhlásit volby, přechod se tedy uskutečnil *transformací*. Období od roku 1968 až do roku 1972, kdy se k vládě dostala vítězná strana PP v čele s K. A. Busiem, lze považovat za druhý pokus o zavedení demokratického zřízení. I v případě vytvoření druhé republiky byla zvolena *strategie kompromisu*: vojenské elity se dohodly mezi sebou na obnovení politických stran a předání politické moci zvolené vládě. Přechod, stejně jako civilní vláda K. A. Bussii, však netrval dlouho. Pod tlakem hospodářské krize způsobené poklesem cen hlavní exportní suroviny, kaka, přijala vláda opatření zvýšit daně a omezit armádní rozpočet, což vyvolalo nepokoje. Druhý pokus o přechod k demokracii tak nedošel ani k první fázi, *liberalizaci*, a skončil dalším vojenským převratem v roce 1972.

¹⁰⁰ V. Fiala rozpracoval typologii afrických nedemokratických režimů: a) jednostranický plebiscitní, b) polo-kompetitivní autoritářský, c) *vojenský autoritářský*, d) *personalistický autoritářský* e) kompetitivní neo-*autoritářský*.

¹⁰¹ Dostupné na African Election Database: <http://africanelections.tripod.com/gh.html>

¹⁰² Fiala, V., Typologie afrických nedemokratických režimů. In: Němec, Jan – Šustková, Markéta (eds.). III. Kongres českých politologů, Olomouc, 8.-10.9.2006. Praha, Olomouc, ČSPV, 2006, 76-102, s. 97.

Mezi lety 1972 – 1979 v Ghaně vznikl zvláštní politický systém tzv. Vládní unie (UNIGOV), který se zakládal na spolupráci armády s civilisty. Jednalo se však stále o *vojenský autoritářský režim*, kdy se armáda odmítala vzdát své moci. Vojenská vláda v tomto období byla velmi nestabilní a docházelo často k vojenským převratům¹⁰³. Navíc i špatná ekonomická situace¹⁰⁴ přispívala k nestabilitě v zemi. Šance na demokratickou formu vlády přišla s vojenským převratem v roce 1979. K moci se tehdy dostali nižší důstojníci v čele s J. J. Rawlingsem, kteří pod tlakem zhoršující se ekonomické situace souhlasili s volbami a předali moc civilní vládě v čele s novým zvoleným prezidentem H. Limannem. Přejít se i v tomto případě uskutečnil na základě *kompromisu* a rozhodnutí vojenské elity o pokojném předání moci lze označit za přechod *transformací*. Ghana tak od roku 1979 procházela etapou liberalizace (podle definice A. Przeworského): vojenská vládnoucí elita se rozdělila na konzervativce (*hard-liners* = generaly) a liberály (*soft-liners* = nižší důstojníci). Vítězství liberálů a jejich ochota umožnila intenzivnější spolupráci s civilisty a to vyústilo ve volby a zvolení nové civilní vlády.

Ani této vládě se však nepodařilo přesvědčit veřejnost a získat její důvěru. Nepříznivá hospodářská situace v zemi, zhoršení životních podmínek, narůst korupce a nestabilita na politické scéně způsobily Ghaňanům velké zklamání ze zvolené vlády. Situaci využil v té době již generál J. J. Rawlings a v roce 1981 znovu došlo k vojenskému převratu. Liberalizace tak netrvala dlouho a byla přerušena represí ze strany samotných liberálů, kteří vrátili zemi k *vojenské diktatuře*. Lze tedy konstatovat, že ani tento pokus nebyl úspěšný a návrat k vojenskému režimu byl způsoben stejnými aktéry, kteří přechod nastartovali.

Poté, co se moci ujal J. J. Rawlings, ekonomická situace země se postupně začala zlepšovat a tím došlo i ke změnám politickým. Právě za vlády J. J. Rawlingse se podařilo úspěšně zahájit a udržet přechod k demokracii v dlouhodobém horizontu.

3.2 Přechod k demokracii 90. léta – 4. republika

Období přechodu k demokracii je v Ghaně spojeno s režimem, který byl k tomuto aktu vnitřně motivován ve snaze jistým způsobem udržet svou moc, přesto však vyhovět měnícím se mezinárodním podmínkám. Jednou z příčin proměny režimu byl tlak ze strany západních velmocí a mezinárodních organizací, které hrály

¹⁰³ Generála Acheamponga vystřídal generál Akuffo. Po vojenském převratu v 1979 k moci se dostal důstojník J. J. Rawlings.

¹⁰⁴ V 1972 -1973 Ghana prožívala ropnou krizí, která přinesla zvýšení cen nafty.

klíčovou roli v otázce ekonomického rozvoje Ghany. Dalším důvodem neudržitelnosti existujícího režimu byly nově vznikající společenské skupiny a hnutí, které šířily prodemokratickou náladu¹⁰⁵. Na nespokojenost lidu se současnou situací v zemi J. J. Rawlings reagoval vyhlášením referenda v roce 1992, ve kterém se občané vyjádřili ke změně ústavy. Tento krok J. J. Rawlingse bych definovala jako prohloubení liberalizace - otevření vládnoucí vojenské elity, kterou tvořili soft – liners, občanské společnosti. Téměř 93%¹⁰⁶ Ghaňanů souhlasilo s návrhem nové ústavy, která měla vrátit multipartijní systém a rozdělení moci. Za aktéry působící na změnu režimu lze tedy považovat západní velmoci, ovlivňující dění v Ghaně přes nástroj ekonomické podpory a občanskou společnost, která byla stále více aktivní. Za hybnou opoziční sílu lze označit např. hnutí MFJ, které spojilo různé ideologicky orientované skupiny do prodemokratické koalice. Hnutí výrazně vystupovalo proti PNDC požadující konec zločinů proti lidským právům¹⁰⁷. Hlavním aktérem přechodu k demokracii byla i vládnoucí elita, která si uvědomovala nutnost změn, ale zároveň si přála začlenit se do vznikajícího politického zřízení a legitimně udržet svou moc. S tím souvisí i zvolená strategie tranzice. Vzhledem k nenásilnému přechodu k čtvrté republice lze tvrdit, že zvolenou strategií byl znovu *kompromis*. Vládnoucí elita si sama pod tlakem občanské společnosti a západních velmocí uvědomila potřebu změny a zvolila cestu reformace. Tím, že se elita reformovala do politické strany NDC a poté vyhrála volby, dokázala udržet svůj vliv i v novém státním uspořádání. Strana PNDC se po zvolení J. J. Rawlingse prezidentem reformovala na stranu NDC. Vycházejíc z Huntingtonovy teorie lze konstatovat, že v tomto případě se jedná o přechod *přesunem (transplacement)*, kdy vláda pod vlivem opozičních skupin přistoupila ke změnám svého režimu. Podle konceptu A. Przeworského lze vyvodit, že vládnoucí elita v čele s J. J. Rawlingsem měla spíše liberální charakter (soft-line policy) a proto byla zvolena strategie reformace. Rozhodnutí elity se reformovat tak otevřelo cestu další etapě vývoje přechodu, a to *demokratizaci*¹⁰⁸.

Pokud bych měla určit etapy přechodu v Ghaně podle teorie D. Rustowa, od roku 1990, kdy dochází k uvolnění Rawlingsova režimu pod vlivem mezinárodních i domácích aktérů, lze hovořit o fázi *přípravné*. Během tohoto období se vytvářely

¹⁰⁵Například Hnutí za svobodu a spravedlnost, hnutí Movement for Freedom and Justice (MFJ) tvořili členy ghanských politických stran z Třetí republiky. Ninsin, K. A., Ghana Transition to Democracy, Dacar, Senegal: Codesria, 1998, s. 197 – 198.

¹⁰⁶African Elections Database <http://Africanelections.Tripod.Com/Gh.Html>

¹⁰⁷Yeebo, Z., Rawlings: Saviour or Demagogue, London: New Beacon Books, 1991, s. 277.

¹⁰⁸ Podle A. Przeworského – viz str. 13.

různé společenské organizace, které žádaly změnu, například hnutí MFJ a Hnutí za svobodu a spravedlnost. Schválení nové ústavy v roce 1992 lze považovat za fázi *rozhodující* (podle D. Rustowa), neboli za počátek otevření *demokratizaci* (podle A. Przeworského). V této fázi došlo k obnovení vícestranického systému, k vytváření demokratických institucí a k začleňování skupin, které se dříve nemohly podílet na politickém životě, tedy k vypracování mechanismu nového zřízení. Období vlády J. J. Rawlingse lze označit podle typologii V. Fiala za kompetitivní *neo-autoritářský režim* – sice v Ghaně se ustavil vícestranický systém, ovšem i v druhých volbách v roce 1996 vyhrála strana NDC. Vzniká tedy dojem klamné demokracii, kde dominuje jedna strana. Důležitý okamžik ve vývoji demokratizačního procesu v Ghaně proto představovaly volby v roce 2000, kdy došlo ke pokojnému předání moci opozičním silám. Po klidné alternaci moci tak Ghana vstoupila do *uvykací* fáze demokratizačního procesu, ve které podle mého názoru stále přetrvává. Podle teorie A. Przeworského demokratizace v Ghaně dospěla k vytvoření demokracie bez záruk. Lze tedy konstatovat, že přechod Ghany k demokracii v 90. letech se zdařil, avšak tento proces ještě není dokončen. Domnívám se, že tento pokus o přechod na rozdíl od předchozího pokusu, kdy aktérem byl též J. J. Rawlings, byl úspěšný a to z následujících důvodů: a) v 90. letech se zvýšila aktivita civilní společnosti, která donutila vládnoucí elitu ke spolupráci se skupinami z občanské společnosti; b) mezinárodní tlak a potřeba zlepšení ekonomické situace v zemi; c) ochota vládnoucí elity přistoupit k reformám.

4. Politický systém a jeho vývoj od počátku 90. let

4.1 Vymezení politického systému podle ústavy z roku 1992

Podle kapitoly 6 čl. 35 odst. 1 ghanské ústavy¹⁰⁹ by měla Ghana být demokratickým státem, který má zajišťovat svobodu a spravedlnost, a jejíž parlament odvozuje veškerou svou moc od lidu, který ho volí. Mimo jiné pak ústava garantuje volební právo každému občanovi, který dosáhl věku osmnácti let a potvrzuje existenci multipartijního systému. Exekutivní moc leží podle kapitoly 8 ústavy v rukou prezidenta, který je volen v přímých volbách na čtyřleté volební období a

¹⁰⁹ Ústava Ghanské republiky. Dostupné z: <http://www.politicsresources.net/docs/ghanaconst.pdf>, náhled 12. 12.2011.

může být zvolen pouze dvakrát po sobě. Vzhledem k tomu, že je Ghana prezidentským systémem, disponuje prezident poměrně širokou škálou pravomocí. Kromě prezidenta je zde stanovena také funkce viceprezidenta, který zastupuje prezidenta zejména v případě jeho nepřítomnosti, indispozice, popřípadě v případě jeho úmrtí. Dále leží exekutivní moc v rukou vlády.

Legislativa je v rukou jednokomorového parlamentu, který by podle odst. 1. čl. 93 desáté kapitoly neměl mít méně než 140 členů. Ten se za poslední dvě dekády několikrát proměňoval. Zatímco na počátku existence čtvrté republiky se skládal z 200 poslanců, v současnosti má 230 členů. Vzhledem k povaze systému má však exekutivní moc převahu nad mocí legislativní, a je tak vybavena širší škálou pravomocí. Jurisdikce je pak svěřena systému soudů, v jejichž čele stojí Nejvyšší soud, Odvolací soud a Vrchní soud. Ústava pak jasně stanovuje, že soudy by měly být nezávislé a ani prezident, parlament nebo kdokoliv jiný by neměl zasahovat do jejich působnosti. Podle A. G. Abdulaie¹¹⁰ je však tato podmínka narušována nadměrnou pravomocí exekutivy, zejména pak prezidenta, kterému je svěřena možnost setkávání se s jednotlivými soudci, čímž je může ovlivňovat. Jistou kontrolní roli zde má hrát parlament, avšak zamyslíme-li se nad výsledky prvních voleb v roce 1992, kdy prakticky 95% parlamentu ovládala strana prezidenta J. J. Rawlingse, je tato funkce poměrně zbytečná.

4.2 Politické strany

Existence politických stran a jejich vzájemná svobodná soutěž jsou důležitým prvkem demokratického systému. K vytvoření štěpné linie v politickém systému Ghany došlo již záhy po získání nezávislosti a tato tradice sahá ještě hlouběji do historie, zhruba do 40. let 20. století. Ustanovilo se tak dělení na základě etnoregionální linie a ideologické linie, avšak linie etnoregionální je převládající¹¹¹. Vývoj stranického systému v Ghaně byl dlouhodobě potlačován. K jeho ustanovení došlo až se vznikem čtvrté republiky, kdy došlo ke zrušení zákazu existence politických stran.

¹¹⁰ Abdulai, A. G.: Political Context Study – Ghana. Human rights, Power and Civic Action research project, Universities of Oslo, Leeds and Ghana, 01/2009. Online text, dostupné z:

<http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/research-projects/abdulai-ghana-political-context-study-jan09.pdf>, náhled 12.12.2011.

¹¹¹ Morrison, M. K. C.: Political Parties in Ghana through Four Republics: A Path to Democratic Consolidation. Comparative Politics, Vol. 36, No. 4, Jul., 2004, pp. 421-442, s. 423-424.

Po zrušení zákazu politických stran se v roce 1992 zaregistrovalo 13 politických stran¹¹². Některé z nich, například Nová vlastenecká strana (New Patriotic Party, NPP), vznikly na základě politické tradice z 50. let 20. století. Další, například Strana národní spásy (National Salvation Party, NSP), pak byly subjekty zcela novými. Tyto nové strany se nehlásily k žádné tradici a velmi často nesledovaly žádnou jasnou politickou ideologii. Některé strany pak nebyly schopny přežít finanční a organizační požadavky volební politiky, a tak velmi rychle zanikly. Tři z uvedených třinácti stran se spojily s Národním demokratickým kongresem (National Democratic Congress, NDC), který byl pokračovatelem Prozatímní rady národní obrany J. J. Rawlingse, který s tímto novým uskupením vstupoval do voleb. Šest dalších pak vstoupilo do koalice s NPP ve snaze vytvořit silnou opozici NDC. Do voleb v roce 1996 pak vstupovalo osm politických stran. Volby v roce 2004 pak znamenaly vytvoření stabilního systému, který dovoloval pouze dobře organizovaným stranám participovat ve volbách¹¹³.

Zpočátku se situace nevyvíjela v tomto ohledu dobře, neboť první volby vyhrála politická strana J. J. Rawlingse, která ovládala téměř 80% parlamentu, ale navíc ústava z roku 1992 kriminalizovala neústavní svržení parlamentu. Jelikož byla tedy strana zvolena v řádných volbách, pomineme-li fakt, že v podmínkách jasně znevýhodňujících ostatní kandidáty, byly by pokusy o její odstranění neústavní. Následující vývoj pak vytvořil systém dvou dominantních stran, které spolu kontrolují zhruba 220 z 230 parlamentních křesel. Tento systém sice může produkovat jistou míru stability, avšak může se stát také hrozbou¹¹⁴.

V současnosti je systém reprezentován dvěma hlavními politickými stranami, a to liberální Novou vlasteneckou stranou (NPP) a populistickým Národním demokratickým kongresem (NDC), který reprezentuje Nkrumahův odkaz. V oblasti ekonomické se od něj však odchyluje, a to tím, že podporuje tržní ekonomiku. Obě

¹¹² Jednalo se například o Stranu nové generace (New Generation Party), Stranu národní nezávislosti (National Independence Party), nebo o Lidovou stranu pro demokracii a rozvoj (People's Party for Democracy and Development).

¹¹³ Ninsin, K. A.: Political Parties and Political Participation in Ghana. A Study on behalf of the Konrad Adenauer Foundation. Online text, dostupné z: http://www.kas.de/wf/doc/kas_9821-1522-2-30.pdf?061219103059, náhled 15.12.2011, s. 4.

¹¹⁴ Abdulai, A. G.: Political Context Study – Ghana. Human rights, Power and Civic Action research project, Universities of Oslo, Leeds and Ghana, 01/2009. Online text, dostupné z: <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/research-projects/abdulai-ghana-political-context-study-jan09.pdf>, náhled 12.12.2011.

strany dohromady získaly ve velké části předchozích voleb většinu a alternovaly se tak u moci, což vytváří do jisté míry stabilní systém¹¹⁵.

4.3 Volby 1992 – 2012

Důležitou roli v procesu demokratizace hrají i volby, jelikož skrze ně poukazují političtí vůdci, zda jsou ochotni předat svou moc vítězi voleb a podpořit tak fungování demokratického uspořádání státu.

Demokracie se tedy vyznačuje poklidným předáním moci vítězi voleb. V tomto ohledu Ghana uspěla a klíčovými se staly parlamentní volby v roce 1996 a prezidentské volby v roce 2000.

První volby, které ukončily jedenáct let vojenské vlády J. J. Rawlingse, se konaly ještě v roce 1992. V prezidentských volbách zvítězil právě J. J. Rawlings, a to s 58,3% hlasů oproti svému rivalovi, který získal pouze 30,4 %.

Tabulka 1 Výsledky prezidentských voleb v Ghaně 1992

Kandidát	Výsledný počet hlasů v %
Jerry John Rawlings (NDC)	58.4%
Albert Adu Boahen (NPP)	30.4%
Hilla Limann (PNC)	6.7%
Kwabena Darko (NIP)	2.8%
Emmanuel Erskine (PHP)	1.7%

Zdroj: http://africanelections.tripod.com/gh.html#1992_Constitutional_Referendum

Strany, které stály v opozici k NDC výsledky těchto voleb zpochybnily a odmítaly se účastnit následných voleb parlamentních, protože nevěřily tomu, že výsledky budou spravedlivé a nebudou nějakým způsobem pozměňovány. Navíc byly tyto strany velmi znevýhodněny oproti NDC, a to vzhledem k tomu, že měly tři až čtyři měsíce na to, aby se zorganizovaly, vytvořily seznam kandidátů, získaly peníze a etablovaly se v povědomí společnosti jako důvěryhodná politická strana. Vzhledem

¹¹⁵ Morrison, M. K. C.: Political Parties in Ghana through Four Republics: A Path to Democratic Consolidation. Comparative Politics, Vol. 36, No. 4, Jul., 2004, pp. 421-442, s. 423-424.

k tomu, že NDC takovýmto procesem projít nemusela, jsou výsledky parlamentních voleb z roku 1992, kdy vyhrála necelých 80 % hlasů, poměrně pochopitelné¹¹⁶.

Tabulka 2 Výsledky parlamentních voleb v Ghaně 1992

Politická strana	počet získaných hlasů	počet získaných hlasů v %	počet křesel
Národní demokratický kongres NDC	1 521 629	77.53%	189
Strana národního shromáždění NCP ¹¹⁷	377 673	19.24%	8
Nezávislí	53 143	2.71%	2
EGLE	10 098	0.51%	1

Zdroj: http://africanelections.tripod.com/gh.html#1992_Constitutional_Referendum

Podle pozorovatelské skupiny mezinárodní neziskové organizace International Foundation for Electoral Systems (IFES) provázelo tyto volby mnoho problémů. Na straně voličů byl největším problémem národní registr voličů, který byl vyhodnocen jako naprosto nevhodný, vzhledem ke své nepřehlednosti a nekonzistentnosti dat. Samotný hlasovací proces se podle týmu potýkal s nejednotností značení a celkovou nekonzistentností v rámci jednotlivých volebních míst. Byla doporučena celková změna hlasovacího procesu a distribuce dat ke zpracování¹¹⁸. Se stejnými poznatky přišla i skupina pozorovatelů při Carter Center¹¹⁹.

Další volby proběhly v roce 1996 a mnohdy bývají označovány jako zásadní krok směrem k demokracii. Snahou J. J. Rawlingse bylo v tomto případě potvrdit své vítězství a poukázat na údajný fakt, že volby v roce 1992 byly naprosto férové. Do organizace voleb se zapojilo i mezinárodní společenství, které chtělo díky tomu dát výsledkům voleb jisté mezinárodní stvrzení. Největším rivalem NDC v parlamentních volbách se stala NPP. Opoziční strany pak požadovaly, aby Volební komise, která je ústavou pověřena k administraci a provádění voleb, vydala voličské průkazy, které by

¹¹⁶ Jeffries, R. – Thomas, C. : The Ghanaian Elections of 1992. African Affairs, Vol. 92, No. 368 (Jul., 1993), pp. 331-366, s.332-335.

¹¹⁷ Tato politická strana existovala v Ghaně v letech 1992-1996.

¹¹⁸ International Foundation for Electoral Systems: Ghana: A Pre-Election Assessment Report, June 1, 1992.

Online text, dostupné z: <http://www.ifes.org/Content/Publications/Reports/1992/Ghana-A-Pre-Election-Assessment-Report-June-1-1992.aspx>, náhled 31.1.2012.

¹¹⁹ Carter Center Ghana Election Mission. Online text, dostupné z: <http://www.cartercenter.org/documents/electionreports/democracy/FinalReportGhana1992.pdf>, náhled 31.1.2012.

zabránilo případnému falšování hlasů. Vydání těchto průkazů s fotografií se však podařilo jen v některých oblastech, a proto ostatní poskytovali otisk prstu. I přesto, že podmínky pro ostatní kandidáty a strany nebyly v těchto volbách nijak ovlivňovány, vyhrál J. J. Rawlings opět prezidentské volby a NDC volby parlamentní. V prezidentských volbách získal 57,4 %, NDC pak získala celkem 134 křesel, NPP 60, 5 PCP a 1 křeslo PNC¹²⁰.

Tabulka 3 Výsledky prezidentských voleb v Ghaně 1996

Kandidát	Výsledný počet hlasů v %
Jerry John Rawlings (NDC)	58.4%
John Kufuor (NPP)	30.4%
Edward Mahama (PNC)	6.7%

Zdroj: http://africanelections.tripod.com/gh.html#1992_Constitutional_Referendum

Tabulka 4 Výsledky parlamentních voleb v Ghaně 1996

Politická strana	počet křesel
Národní demokratický kongres NDC	133
Nová vlastenecká strana NPP	60
Strana lidového shromáždění PCP	5
Lidové národní shromáždění PNC	1
Volné ¹²¹	1

Zdroj: http://africanelections.tripod.com/gh.html#1992_Constitutional_Referendum

Podle hodnocení americké nevládní organizace Freedom House to byly právě volby v roce 1996, které umožnily obyvatelům Ghany poprvé svobodně vybrat politickou reprezentaci v reálných volbách. Před samotnými volbami byla pořádána vzdělávací kampaň, která měla obyvatele informovat ohledně veškerých náležitostí

¹²⁰ Jeffries, R.: Elections of 1996: Towards the Consolidation of Democracy? African Affairs, Vol. 97, No. 387 (Apr., 1998), pp. 189-208, s. 189-205.

¹²¹ V důsledku právního sporu bylo jedno místo v parlamentu obsazeno až v červnu 1997 stranou NPP.

s volbami spojenými. Spolu s touto kampaní byly v zemi přítomny zahraniční skupiny, které jim pomáhaly s předvolební registrací. Přesto však bylo podle institutu možné pozorovat, že stávající vládnoucí strana vysokou měrou využívala státních médií ke své propagaci v porovnání s ostatními kandidáty¹²². Podle skupiny IFES nebyly parlamentní volby zcela v pořádku a její členové publikovali zprávu s mnoha nedostatky, s kterými se během voleb setkali. Jednalo se zejména o neplatné voličské průkazy, nezletilé voliče, ovlivňování voličů a volebních komisí členy politických stran, nepřipravenost volebních místností, manipulaci s volebními lístky. Dále byla kritizována netransparentnost předvolebních kampaní¹²³.

Volby v roce 2000 měly být dalším významným krokem k demokratizaci. V rámci prezidentských voleb měl J. J. Rawlings podle ústavy předat moc vítězi voleb, jelikož neměl vykonávat funkci ve více než ve dvou po sobě jdoucích volebních obdobích. V prosinci 2000 se tak konaly opět prezidentské a parlamentní volby, ke kterým se v porovnání s předchozími volbami zaregistrovalo poměrně málo voličů, a to i přesto, že v médiích proběhla poměrně velká kampaň¹²⁴. Co se týče výsledků, získala NDC jen 92 křesel a zvítězila pak NPP se 100 křesly. Zbytek křesel si přerozdělily malé politické strany a nezávislí kandidáti, kteří získali celkem 4 křesla. V prezidentských volbách nezískal v prvním kole, které se konalo 7. prosince, žádný z kandidátů nadpoloviční většinu hlasů. Druhé kolo se tak konalo 28. prosince a zvítězil v něm s 57% J. A. Kufuor. V lednu 2001 pak nastoupil do prezidentského úřadu bez jakýchkoliv komplikací. To znamená, že došlo ke zpevnění záměru Ghany pokračovat v procesu demokratizace¹²⁵.

¹²² Freedom House: Freedom in the World – Ghana 2002. Online text, Dostupné z: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain?page=publisher&docid=473c53c523&skip=0&publisher=FREEHO U&querysi=ghana&searchin=title&display=10&sort=date>, náhled 31.1.2012.

¹²³ International Foundation for Electoral Systems : Supporting the Electoral Process in Ghana, Results of the 1996 Presidential and Parliamentary Elections , 7 December 1996. Online text, Dostupné z: <http://www.ifes.org/Content/Publications/Reports/1997/Supporting-the-Electoral-Process-in-Ghana-Results-of-the-1996-Presidential-and-Parliamentary-Elect.aspx>, náhled 31.1.2012.

¹²⁴ Smith, D. A.: Consolidating Democracy? The Structural Underpinnings of Ghana's 2000 Elections. The Journal of Modern African Studies, Vol. 40, No. 4 (Dec., 2002), pp. 621-650, s. 621-630.

¹²⁵ Anebo, K. G. F.: The Ghana 2000 Elections: Voter Choice and Electoral Decisions. Online text, dostupné z: <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/political%20science/volume6n1/ajps006001004.pdf>, náhled 15.12.2011.

Tabulka 5 Výsledku prezidentských voleb v Ghaně 2000

Kandidát	Výsledný počet hlasů v % první kolo	Výsledný počet hlasů v % druhé kolo
John Agyekum Kufuor (NPP)	48.4	56.9
John Evans Atta Mills (NDC)	44.8	43.1
Edward Mahama (PNC)	2.5	
George Hagan (CPP)	1.8	
Augustus Obuadum Tanoh (NRP)	1.1	
Daniel Augustus Lartey (GCPP)	1.0	
Charles Werekro-Brobby (UGM)	0.3	

Zdroj: http://africanelections.tripod.com/gh.html#1992_Constitutional_Referendum

Tabulka 6 Výsledky parlamentních voleb v Ghaně 2000

Politická strana	počet křesel
Nová vlastenecká strana NPP	99
Národní demokratický kongres NDC	92
Lidové národní shromáždění PNC	3
Strana shromáždění lidu (CPP)	1
Strana národní reformy (NRP)	0
Hnutní jednotné Ghany (UGM)	0
Nezávislí	4
Volné ¹²⁶	1

Zdroj: http://africanelections.tripod.com/gh.html#1992_Constitutional_Referendum

Zpráva Freedom House také poukazuje na předání moci demokraticky zvolenému nástupci jakožto na úspěšné složení testu demokracie.

Další volby se konaly v roce 2004. Jejich výsledek však neznamenal žádný zásadní převrat. V parlamentních volbách zvítězila NPP a v prezidentských J. A. Kufuor. Volby v roce 2008 pak byly dalším potvrzením konsolidace systému vzhledem k tomu, že J. A. Kufuor opět předal moc vítězi voleb bez jakýchkoliv

¹²⁶ Toto křeslo bylo dodatečně obsazeno v lednu 2011 stranou NPP.

potíží, a v rámci vítězství NDC pak došlo k potvrzení faktu, že i politické strany jsou schopny alternace v duchu demokratického systému. Volby byly hodnoceny organizací Freedom House jako úspěšné v intenci hodnocení domácích a zahraničních pozorovatelů, a to i přes stále pokračující problémy s registrací voličů a souboji mezi zastánci NPP a NDC. Dočkaly se tak pozitivního ohlasu zejména ve srovnání s povolební situací v Nigérii, Keni a Zimbabwe.

V posledních volbách v roce 2012 byl čtvrtým prezidentem čtvrté republiky zvolen J. Mahama ze strany NDC, který zvítězil (50,7%) v těsném souboji s kandidátem NPP N. Akufo-Addo (47,74%). Opozice však napadla výsledky u soudu s obviněním, že na některých volebních místech došlo k falsifikacím, a J. Mahama tak neoprávněně obdržel více hlasů. Ovšem pozorovatelé ECOWAS a CODEO prohlásili volby za svobodné a spravedlivé, Volební komise tedy potvrdila výsledky a prohlásila J. Mahama novým prezidentem¹²⁷. Porážku opozice přijala v klidu a až na protesty příznivců NPP i tyto volby proběhly bez násilí.

Poslední volby poukázaly na politickou vyspělost Ghany a ochotu řešit konflikt nenásilným způsobem přes demokratické instituce. Během 20 let tak došlo v Ghaně k vytvoření institucionalizovaných politických stran, ustavení stranického systému, k vývoji transparentních svobodných voleb, etablování Volební komise jako nezávislé instituce koordinující volby a k vytvoření politických elit, jednajících v duchu nově vytvořených norem chování¹²⁸.

Kromě změny podmínek, kterými Ghana od svých prvních svobodných voleb v roce 1992 prošla, je také možné sledovat zvýšený zájem voličů. Zatímco celkový počet voličů v parlamentních volbách v roce 1992 se pohyboval kolem 30 %, v roce 2004 se voleb zúčastnilo zhruba 85% obyvatel¹²⁹, v roce 2012 potom 80%.

5. Vývoj občanské společnosti

V případě zkoumání přechodů k demokracii je také důležité se zaměřit na oblast existence a vývoje občanské společnosti. Ústava z roku 1992 vytváří poměrně rozsáhlý rámec, díky němuž můžou formovat a bez státních zásahů fungovat různé skupiny a asociace. Existence občanské společnosti, která se podílí na rozvoji

¹²⁷<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-20661599> náhled 15.12.2012

¹²⁸ Whitfield, L.: Change for a Better Ghana: Party Competition, Institutionalization, and Alternation in Ghana 2008 Elections. African Affairs, Vol. 108 Issue 433, 2009, pp. 621-641, s. 621.

¹²⁹ Turnout High in Ghana Elections. Online text, BBC News, Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7769695.stm>, náhled 30.1.2012.

demokratické politické kultury v zemi, byla znát zejména v posledních dvou volbách. Například Institut ekonomických záležitostí (Institute of Economic Affairs) přispěl k vytvoření politické debaty založené na řešení problémů, nikoliv na osobnostním souboji tím, že zval kandidáty do televizních debat, kde se řešily klíčové otázky politického systému. Další skupiny pak organizovaly různé platformy a diskuse za účelem přiblížení politiků svým občanům¹³⁰.

A. G. Abdulai¹³¹ však není v tomto ohledu příliš optimistický. Tvrdí, že participace občanské společnosti v Ghaně je dána podporou tohoto trendu ze strany mezinárodních rozvojových agentur. Jako příklad zde uvádí britské ministerstvo pro mezinárodní rozvoj, které proklamuje, že participace na politickém rozhodování je pro občany zásadní a umožňuje jim tak praktikovat jejich práva. Zásadním problémem podle něj je omezená možnost přístupu k informacím, která omezuje možnosti občanské společnosti v zapojení se do rozhodovacího procesu tak, jak by tomu mělo být. Tato situace je způsobena nedostatkem ochoty vlády uzákonit právo na přístup k informacím. Dále pak vidí problém v systému podpory občanské společnosti jako takové, a to vzhledem k tomu, že vláda, která spolupracuje s mnoha donory, nevytvořila efektivní rámec podpory jak na národní, tak na subnárodní úrovni.

Podle zprávy Amnesty International z roku 2010 je jedním z problémů v Ghaně v oblasti lidských práv občasný výskyt etnických střetů, zejména v severních oblastech. Tyto střety mají za následek desítky mrtvých¹³². Etnicko-regionální faktor hraje významnou roli ve volbách¹³³, ovšem až na drobné předvolební incidenty, etnicko-teritoriální střety nikdy nepřerostly v občanský konflikt, jak se tomu stalo například v sousedním Cote d'Ivoire po volbách v roce 2010. Poslední prezidentské volby z roku 2012, kdy opozice zpochybnila volební výsledky, prokázaly vyrovnanost ghanské společnosti a náklonnost zachovat klid a mír¹³⁴.

Dalším kritizovaným bodem, který je prezentován i v rámci zprávy Freedom House je nerovné postavení žen. Přestože je zákonem garantované jejich rovné postavení ve společnosti, jsou často vystaveny společenské diskriminaci, zejména pak

¹³⁰ Abdulai, A. G. – Crawford, G.: Consolidating democracy in Ghana: progress and prospects? Democratization Vol. 17, No. 1. February 2010, pp. 26-67, s. 36-38.

¹³¹ Abdulai, A. G.: Political Context Study – Ghana. Human rights, Power and Civic Action research project, Universities of Oslo, Leeds and Ghana, 01/2009. Online text, dostupné z: [. , náhled 15.12. 2011.](#)

¹³² Ghana – Amnesty International Report 2010. Online text, dostupné z:

<http://www.amnesty.org/en/region/ghana/report-2010>, náhled 1.2.2012.

¹³³ NDC je podporovaná na severu země, když NPP má své příznivce na jihu.

¹³⁴ <http://www.reuters.com/article/2012/12/09/ghana-election-idUSL5E8N91EF20121209> náhled 20.12.2012

ve venkovských oblastech. Od roku 2009 dochází také podle Amnesty International ke zvýšené míře domácího násilí namířeného právě proti dívkám a ženám. Problematickou oblastí je také dětská práce, protože je zaměstnáván stále velký počet dětí, a to zejména na kakaových plantážích. Podle odhadů tam pracuje přes 150 000 dětí, které jsou nuceny používat nebezpečné chemikálie a nástroje bez dozoru a bez možnosti využití ochranných oděvů¹³⁵. Politická reprezentace je také vyzývána ke zrušení trestu smrti, který je v Ghaně uzákoněn a stále využíván.

Svoboda náboženského vyznání je vymezena zákonem a všeobecně uznávána a respektována. Ačkoliv je vztah mezi křesťanskou většinou a muslimskou menšinou všeobecně klidný, považují se Muslimové za politicky a společensky vyloučenou skupinu, která je na vyšších postech reprezentována jen velmi malým počtem představitelů¹³⁶. Právo pokojného sdružování a shromažďování je zajištěno zákonem a je všeobecně respektováno. Nevládní organizace mohou v zemi volně operovat. V rámci posudku Freedom House hodnotící míru svobody v zemi na škále od 1, tedy nejvyšší míry svobody, do 7, nejnižší míry svobody, skončila Ghana v roce 2010 s hodnocením 2 v oblasti občanských svobod a 1 v rámci politických práv. To znamená posun od hodnocení v roce 2002, kdy v oblasti občanských svobod zhodnotila organizace Ghanu na 3 a politická práva byla hodnocena 2.

Lze tedy konstatovat, že v Ghaně se vytvořila stabilní společnost s poměrně vysokou mírou politických i občanských práv, ovšem je tady řada problémů, které je stále nutné vyřešit.

6. Transformace ekonomiky a její současný stav

Ačkoliv existuje celá řada faktorů, které mohou narušovat fungování demokratického režimu, a to pak zejména v Africe, jedním z nejdůležitějších vlivů je vliv ekonomický. Jen velmi těžko se udržuje nově vzniklý, popřípadě ne příliš stabilní demokratický systém, v případě, že země prochází ekonomickou krizí nebo musí čelit problémům v této oblasti¹³⁷. Stejně jako mnoho ostatních afrických států, pokouší se

¹³⁵ GHANA: Efforts to Reduce Child Labour on Cocoa Plantations Beginning to Pay Off. Online text, dostupné z: <http://www.irinnews.org/report.aspx?ReportId=93805>, náhled 1.2.2012.

¹³⁶Freedom House: Freedom in the World 2011 – Ghana. Online text, dostupné z: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain?page=publisher&docid=4e03440b1a&skip=0&publisher=FREEHO U&querysi=ghana&searchin=title&display=10&sort=date>, náhled 1. 2. 2012.

¹³⁷ Jeong, H. W.: Economic Reform and Democratic Transition in Ghana. World Affairs. Vol . 160, No. 4, Spring 1998, pp. 218-230, s. 218. ; Amponsah, N.: Institutions and economic performance:

Ghana dlouhodobě o tzv. duální tranzici. Nejde tedy jen o snahu vytvořit multipartijní systém, ale také tržní ekonomiku.

Někteří teoretici považují vztah mezi demokratizací a ekonomikou za velmi významný a vnímají tento vztah pozitivně, tj. demokracie pozitivně ovlivňuje ekonomickou výkonnost. Například podle D. Northa¹³⁸ mohou být faktorem demokratizace záruky soukromého vlastnictví, které jsou důležité pro ekonomickou činnost a investice. Demokratická soutěž podle D. Wittmana¹³⁹ umožňuje distribuci informací - demokracie vyvíjí v zemi instituce garantující transparentní politiku a umožňuje kontrolu politiků ze strany občanů, čímž brání korupci a zvýhodňování určitých skupin. Úroveň demokracie v zemi tedy může ovlivňovat úroveň ekonomickou. Ovšem americký politolog F. Zakaria mluví o opačném jevu, kdy ekonomická výkonnost státu určuje úroveň demokracie. Podle ukazatele HDP autor rozděluje demokracii na liberální a neliberální. Z provedených výzkumů ukazuje, že se liberálním demokraciím nejlépe daří v zemích s vyšším podílem HDP na obyvatele, resp. že proces zavádění liberální demokracie je úspěšnější právě v zemích s vyšším ukazatelem HDP na obyvatele.

V době, kdy získala Ghana nezávislost, byla ekonomikou s poměrně nízkou výkonností, typickou pro neindustriální země v tehdejší době. Nástup K. Nkrumaha k moci však předznamenal jistý úpadek. Jeho experimenty a obdiv sovětského modelu přivedly ghanskou ekonomiku k úpadku. Tento stav se však v letech následujících po jeho svržení ještě zhoršoval. Rapidně narůstala míra korupce a ekonomika se začala ještě více propadat. Změnu přinesl až nástup J. J. Rawlingse, který přistoupil na program Mezinárodního měnového fondu a Světové banky na počátku 80. let. Otevření ekonomiky znamenalo jistý zvrát a přineslo zmírnění chronické fiskální krize, což mělo za následek jistou míru obnovy a s pomocí zahraničních peněz také obnovu infrastruktury. Přesto však nedošlo k obecnému zlepšení situace a i nadále narůstal zahraniční dluh. Spolu se zvyšující se mírou nezaměstnanosti a snižujícími se výdělky došlo k situaci vyčerpání¹⁴⁰. Vytvoření systému politické reprezentace bylo klíčové pro nastartování privatizace a deregulace.

Ghana's experience under the Fourth Republic, 1992–2002. In: Blafli_arthur, K.: Ghana: One Decade of Liberal State. London: Zed Books, 2007. s. 109.

¹³⁸ North, D.: Institutions and economic growth: A historical introduction, Elsevier, 1989

¹³⁹ Wittman, D.: Why Democracies Produce Efficient Results. Journal of Political Economy. Vol. 97, No. 6 (Dec., 1989), pp. 1395-1424.

¹⁴⁰ Bratton. M. –Lewis, P. – Gyimah-Boadi, E.: Constituencies for Reform in Ghana.. The Journal of Modern African Studies, Vol. 39, No. 2 (Jun., 2001), pp. 231-259, s. 233.

Úkolem čtvrté republiky v oblasti ekonomiky bylo hlavně odstranit nerovnosti trhu, které bránily úspěšnému přechodu k tržní ekonomice, ve které by došlo k liberalizaci obchodu a kapitálu. Problematická byla i role státu v ekonomice, kterou bylo potřeba změnit z pozice vlastníka a regulátora na zprostředkovatele institucionálních změn podporujícího strukturální investice. Tržní ekonomika tak vytváří ekonomickou svobodu občana, která souvisí se svobodou politickou. Ekonomická transformace neprobíhala nijak rychle. Ještě v roce 2003 rostlo HDP ročně v průměru méně než pět procent a vláda se snažila k vytvoření takových podmínek, aby nově vznikající trh operoval na principu liberálnosti a zajišťoval optimální míru výnosů soukromým investorům¹⁴¹.

Od konce 90. let lze v Africe, a zejména pak v subsaharské části kontinentu, pozorovat ekonomický růst v intencích růstu HDP per capita. V letech 2001 – 2010 se pak v žebříčku deseti nejrychleji rostoucích ekonomik umístilo šest zemí právě z tohoto regionu. Podle odhadů MMF se pak mezi lety 2011 – 2015 do tohoto žebříčku zařadí i Ghana.

6.1 Stav ekonomiky

Ghanská ekonomika a její struktura prošly jen velmi malou proměnou od dob získání nezávislosti v 50. letech 20. století. Již v té době byla silně závislá na exportu kaka a zlata stejně tak, jak je tomu dnes¹⁴². Páteří ghanské ekonomiky je zemědělství, na celkové tvorbě HDP se sektor zemědělství podílí 35 %. V roce 2007 zaznamenal sektor zemědělství růst 3,5 %. Podle rozvojové strategie vlády se má zemědělství a navazující potravinářský průmysl stát v blízké budoucnosti hlavním tahounem rozvoje Ghany. Vedle tradičních plodin jako yam, kasava, plantain, kukuřice, kokosové ořechy, banány a ananas se rozšiřuje pěstování i netradičních komodit jako mango, papaya, pomeranče, rajčata, kešu a shea oříšky, rýže a bavlna. Chová se hovězí dobytek, ovce a kozy, prasata a drůbež¹⁴³. Klíčovým odvětvím sektoru zemědělství (především z hlediska exportu) je pěstování kaka. Důležité místo v národním hospodářství má i odvětví těžby dřeva. To však prodělává

¹⁴¹ Ninsin, K.: Markets and Liberal Democracy. In: In: Boafo-Arthur, K.: Ghana: One Decade of Liberal State. London: Zed Books, 2007, s. 93-96.

¹⁴² Whitfield, L.: The State Elite, PRSPs and Policy Implementation in Aid-dependent Ghana. Third World Quarterly, Vol. 31, No. 5, 2010, pp. 721-737, s. 722-723.

¹⁴³ Ekonomická charakteristika země. Business Info, online text, dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/ghana-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001371/>, náhled 12.12.2011.

v posledních několika letech určitou krizí, zejména v důsledku nedostatečné ochrany lesních porostů proti nelegálnímu kácení. Již v současnosti je možno na trhu zaznamenat nedostatek některých dříve běžných druhů dřeva. Přestože se stále objevuje kritika nelegálních praktik při udělování licencí na kácení dřeva, zmínky o úplatcích a krácení daní, a přestože vláda neustále proklamuje snahu tyto problémy řešit, stále nebyly podniknuty žádné viditelné kroky k zamezení nekontrolovatelného kácení. Velmi důležitým je také vývoz zlata¹⁴⁴.

Sektor služeb zažil v posledních dvou dekádách poměrně velký růst a v posledních letech se stal dominantním sektorem ghanské ekonomiky. V roce 2006 se pak podle uváděných dat podílel na tvorbě HDP okolo 50%. Jeho meziroční růst je odhadován na 6,2% oproti 5,9% v průmyslu a 3,5% v případě zemědělství¹⁴⁵.

Zatímco průměrný růst ekonomiky v letech 1984 - 1992 byl 5,2%, po přechodu k demokratickému režimu došlo k jeho snížení. Po celou dekádu se tak pohyboval okolo 4%. K opětovnému nárůstu pak došlo v letech 2001 - 2008 za vlády NPP, kdy průměrný růst dosahoval opět kolem 5,2%. Největšího výkonu pak ekonomika dosáhla právě na konci uváděného období, kdy se růst dostal na 7,3%. Tyto tendence byly podpořeny zejména zvyšující se celosvětovou cenou zlata a kaka, která evokovala jejich zvýšenou produkci¹⁴⁶. Podle údajů Světové banky z roku 2010 je objem ghanského HDP v amerických dolarech v miliardách 31, 3. HDP per capita 1283 USD. V roce 2010 HDP vzrostlo o 6,6%¹⁴⁷ a v roce 2011 HDP pak dosáhlo 3100 USD¹⁴⁸. Růst HDP per capita Ghany v poslední dekádě je možné vidět v následujícím grafu.

¹⁴⁴ Ekonomická charakteristika země. Business Info, online text, dostupné z:

<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/ghana-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001371/>, náhled 12.11.2011.

¹⁴⁵ Kolavalli, S. a kol.: Economic Transformation in Ghana. Online text, dostupné z:

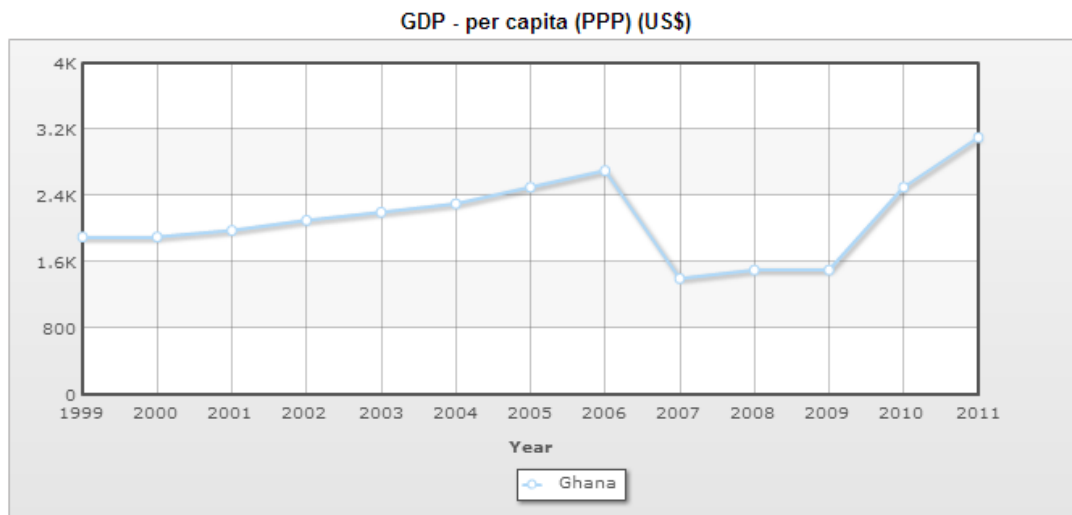
<http://econtran.files.wordpress.com/2011/05/ghana-structural-transformation-case-study.pdf>, náhled 15.12.2011.

¹⁴⁶ Whitfield, L.: The State Elite, PRSPs and Policy Implementation in Aid-dependent Ghana. Third World Quarterly, Vol. 31, No. 5, 2010, pp. 721-737, s. 724.

¹⁴⁷ Data and Statistics, IMF Country Profile: Ghana. Online, dostupné z:

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/GHANAEXTN/0,,menuPK:351978~pagePK:141132~piPK:141109~theSitePK:351952,00.html>, náhled 15.12.2011.

¹⁴⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gh.html>, náhled 15.12.2012.

Waiting

Country	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ghana	1,900	1,900	1,980	2,100	2,200	2,300	2,500	2,700	1,400	1,500	1,500	2,500	3,100

Zdroj: <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?c=gh&v=67>

Z hlediska modernizačního přístupu je hospodářský rozvoj země hlavní podmínkou pro úspěšnou tranzici k demokracii. K tomuto názoru se přiklánějí i teoretici tranzitologie: ekonomický rozvoj zvyšuje šanci přechodu k demokracii anebo pomáhá zpevnit nově vzniklou demokracie, resp. ovlivňuje demokratizační proces¹⁴⁹. Pro F. Zakaria je jednou z hlavních podmínek přechodu k liberální demokracii dosažení určitého stupně HDP. Americký politolog stanovil kritéria pro HDP per capita, která by měla zaručit úspěšný přechod státu a to v rozmezí 3000-6000 USD na obyvatele¹⁵⁰. Ghana podle posledních údajů dokázala zvýšit své HDP na požadovaných 3000 USD na obyvatele. Tento mírný pokrok v ekonomice bych nepovažovala za vstup k přechodu k liberální demokracii, ovšem dává Ghaně naději a šanci se vyvíjet tímto směrem. Podle odhadů MMF by se ekonomický růst Ghany v následujících letech měl zvyšovat. Vláda by proto měla pokračovat ve vytvoření příznivějších tržních podmínek tak, aby se odhad naplnil a hospodářství se mohlo rozvíjet, např. se zaměřit na podmínky podnikání.

¹⁴⁹ A. Przeworski, Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World. Cambridge University Press 2000, s. 88.

¹⁵⁰ Zakaria, F.: Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě. Academia . Praha 2012, s. 68.

6.2 Chudoba a finanční pomoc

Jedním z velkých problémů ghanské ekonomiky je chudoba. Jak snížit úroveň chudoby a jak tento jev ovlivňuje demokratizační proces? Velkou roli v otázce redukce chudoby hraje faktor středních tříd. F. Zakaria upozorňuje, že podpora střední třídy a rozvoj podnikatelského prostředí vede k bohatství národa. Zbohatnutí střední třídy snižuje úroveň chudoby a udržuje socioekonomickou stabilitu státu. Bez bohatství je chudoba a z toho vzniká násilí¹⁵¹. Redukce chudoby tedy přispívá ke klidnému vývoji demokratizačního procesu a zajišťuje udržování demokracie.

Podíl chudoby v Ghaně je stále poměrně vysoký, ovšem od počátku 90. let dochází k jejímu poklesu. Zatímco v roce 1990 byla průměrná úroveň chudoby v zemi podle dostupných dat Světové banky 51,7 %, v roce 2000 to bylo 39,5 % a v roce 2006 pak 28,5 %¹⁵². V sousedním Togu úroveň chudoby dosahuje 61,7%, Pobřeží slonoviny dosáhlo v roce 2008 úrovně 42,7%. V Nigérii se pak úroveň chudoby nacházela na 54,7% z celkového počtu obyvatel. Je tedy možné vidět, že v porovnání se sousedními státy je Ghana v oblasti redukce chudoby poměrně úspěšná, a to díky reformám a zlepšení podmínek pro soukromé podnikání¹⁵³.

Ghana je stále však silně závislá na zahraniční finanční pomoci. Rozsah zadlužení je tak vysoký, že země v roce 2001 zažádala o participaci v iniciativě vysoce zadlužených chudých zemí (HIPC). V rámci snah o stabilizaci narůstající chudoby a zadlužování, přijala Ghana strategii růstu a redukce chudoby, ve které jako svoje priority stanovuje: makroekonomickou stabilizaci, zvýšení konkurence v privátním sektoru, rozvoj lidského pracovního kapitálu a občanskou odpovědnost. Tyto cíle jsou vytvářeny zejména v důsledku požadavku mezinárodních věřitelů, kteří tak mají určitý nástroj, jak vyvíjet tlak na různé oblasti. V důsledku naplnění cílů se tak Ghana na konci roku 2004 dostala do konečného bodu iniciativy a dosáhla tak na možnost odpuštění části jejího dluhu.

Ačkoliv se země snaží dlouhodoběji snížit závislost na zahraniční finanční pomoci, vláda byla nucena v roce 2009 požádat o zvýšenou pomoc, aby odvrátila případné negativní dopady celosvětové finanční krize. Obdržela tak 1,2 miliardy USD

¹⁵¹ Zakaria, F.: *Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě.* Academia . Praha 2012, s. 67 – 74.

¹⁵² Ghana's Growth, Falling Poverty Rates, Could Raise Income Status in a Decade. World Bank News and Broadcast, online text, dostupné z: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21241709~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607.00.html>, náhled 30.1.2012.

¹⁵³ <http://country.eiu.com/Ghana>, náhled 30.1.2012.

v podobě bezúročné půjčky na období následujících tří let od MMF a dalších 602 milionu USD od Světové banky. Tyto peníze tak měly sloužit jako pomoc v boji s makroekonomickou nestabilitou. V říjnu 2010 pak získala od Pekingu 15 miliard USD na podporu rozvoje infrastruktury v zemi. Na sklonku téhož roku začala Ghana těžit ropu a podle odhadů by jí tato komodita mohla pomoci v hospodářském růstu v následujících několika letech¹⁵⁴.

Ghana vkládá velké naděje na zlepšení své ekonomiky díky nálezům ropy, avšak postupné zvyšování její těžby zatím nepřineslo výrazné změny v ekonomice a země je stále závislá na exportu tradičních surovin jako je kakao a zlato. Na rozdíl od ostatních afrických států se Ghana těší dobré reputaci u mezinárodních donorů a politická stabilita země zajišťuje příliv finančních prostředků od světových velmocí, což i nadále prokazuje závislost Ghany na rozvojové pomoci¹⁵⁵.

Ghanská vláda by měla pokračovat v reformách pro zlepšení podmínek v podnikání a tím zvyšovat bohatství střední třídy. Právě střední třída hraje významnou roli v duální tranzici státu - zbohatnutím zvyšuje ekonomickou výkonnost státu a zároveň prosazuje politické a občanské svobody.

7. Závěr

Od dob získání nezávislosti prošla Ghana mnoha změnami. Již v době oproštění se od koloniálního centra měla jistou možnost k tomu stát se fungující demokracií. Vláda K. Nkrumaha inspirovaná Sovětským svazem a Čínou však přivedla zemi až k vojenskému převratu. Ty zažila Ghana během poměrně krátkého období hned tři. Poslední z nich na počátku 80. let vynesl k moci J. J. Rawlingse, který, ačkoliv byl vůdcem vojenského autoritativního režimu, dosáhl získání moci i po přechodu země k demokracii. K tomu došlo právě pod jeho vedením, a to takovým způsobem, který mu umožňoval profitovat z jakéhokoliv výsledku. J. J. Rawlings pak vyhrál první volby konané v roce 1992, a to jak prezidentské, tak parlamentní. Dodnes je však jejich výsledek chápán poměrně kontroverzně, a to zejména proto, že podmínky byly nastaveny tak, aby znevýhodňovaly ostatní politické konkurenty.

¹⁵⁴ Freedom House: Freedom in the World 2011 – Ghana. Online text, dostupné z: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain?page=publisher&docid=4e03440b1a&skip=0&publisher=FREEHO U&querysi=ghana&searchin=title&display=10&sort=date>, náhled 31.1.2012.

¹⁵⁵ <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/ghana-ekonomicka-charakteristika-zeme-19151.html> náhled 7.2.2013

Zhodnotíme-li vývoj demokracie v Ghaně, dojdeme k závěru, že během posledních dvou dekád prošla poměrně úspěšnou transformací. Co se týče politického systému a jeho přechodu, existovaly podmínky k tomu, aby se systém plně nedemokratizoval. Zprvce tomu tak bylo proto, že moc převzal vůdce, který byl představitelem nedemokratického režimu a který jistým způsobem ovlivnil výsledky prvních voleb ve svůj prospěch. Během následujících let se však ukázalo, že se situace vyvinula správným směrem, jelikož J. J. Rawlings byl ochoten vzdát se moci ve prospěch vítěze voleb v roce 2000. Právě to je chápáno jako úspěšný počátek konsolidace demokracie v této oblasti, jelikož v některých afrických státech můžeme pozorovat neochotu při předávání moci. J. J. Rawlings se zároveň nepokusil žádným způsobem pozměnit ústavu a nedošlo tak ke změně v principu, že prezident může být zvolen pouze dvakrát po sobě.

Dalším možným problémem demokratizace v Ghaně by mohl být stranický systém, který se od dob přechodu k demokracii etabloval. Dvě politické strany totiž drží většinu křesel v parlamentu a můžou tak poměrně snadno prosazovat své zájmy. Jednou z těchto stran je zároveň nástupkyně organizace, která směla jako jediná existovat v rámci Rawlingsova vojenského režimu. Jak se však ukázalo, systém je v této své podobě pouze značně stabilní a neinklinuje k takovýmto snahám. Co se týče samotných voleb, lze podle pozorovatelů organizace IFES zhodnotit, že od počátku 90. let prošel celý volební proces a jeho podmínky demokratizací. Zatímco na počátku docházelo k jistým manipulacím a celková nepřipravenost systému nahrávala možné spekulaci o výsledku voleb, v posledních dvou volbách se ukázalo, že systém je v tomto ohledu stabilní. Podle zhodnocení Freedom House došlo ke konsolidaci demokracie v rámci prezidentských voleb v roce 2000, kdy demokraticky zvolený prezident předal moc svému demokraticky zvolenému nástupci. V rámci politického systému došlo k etablování systému dvou dominantních stran, které alternují u moci na základě výsledků voleb.

Ačkoliv se ghanská ekonomika nenachází v ideálním stavu a potřebovala by projít určitými reformami, zejména v oblasti exportní závislosti na kakau a zlatě, není v natolik nestabilizovaném stavu, který by mohl ohrožovat demokratický systém.

V oblasti společenských aspektů demokratizace udělala Ghana velký pokrok. Došlo totiž ke zformování aktivní občanské společnosti a politické kultury, kdy dochází k zapojení subjektů občanské společnosti do takových oblastí, jako je předvolební kampaň stran, kdy se snaží tyto organizace přivést strany k dialogu a

k tomu, aby se jejich politické soupeření neomezovalo pouze na osobnostní souboj, ale aby docházelo k návrhům řešení problémů v Ghaně. Někteří autoři však nejsou tolik optimističtí a konstatují, že občanská společnost v Ghaně nemůže operovat tak, jak by měla, zejména z důvodu nedostatečné informovanosti, která je způsobena nedostatkem svobody v zákoně o informacích a dále pak omezenou kapacitou organizací ovlivňovat politické dění.

Proměna Ghany je často dávana za příklad ostatním africkým státům. Jistou mírou k tomuto přispívá i fakt, že ačkoliv je Ghana, stejně jako ostatní africké státy, etnicky nesourodá, nezažívá zásadní etnické konflikty na svém území. V tomto ohledu se zdála situace nejhorší zejména v 70. letech, kdy politika režimu vědomě podporovala konkrétní etnika. I přesto, že etnicko-teritoriální faktor hraje důležitou roli ve volbách, v současnosti je situace v tomto ohledu stabilní. Podle mého názoru se Ghaně ve srovnání se sousedními státy podařilo vybudovat určitý stupeň národní jednoty a uvědomování obyvatel sebe sama v první řadě jako občana a ne jako příslušníka určitého etnika. Existuje tam tedy politická jednota, kterou měl na mysli D. Rustow. I tento faktor přispívá k upevnění demokratizačního procesu.

V oblasti lidských práv je kritizována zejména diskriminace žen a dětská práce. Podle hodnocení organizace Freedom House je Ghana však zemí požívající vysokou míru politických práv a poměrně vysokou míru práv občanských.

Za hlavní faktor úspěchu přechodu k demokracii v 90. letech, na rozdíl od předchozích pokusů, lze považovat aktivní účast občanské společnosti, ve které se zrodila prodemokratická hnutí. Ovšem svoji roli sehrála i změna v mezinárodním prostředí, tlak ze strany západních velmocí a mezinárodních institucí, ale také ochota vládnoucí elity přistoupit ke změnám. Ghana sice prošla určitými etapami demokratizace, ale proces ještě zdaleka není u konce, a její současné politické zřízení nelze považovat za konsolidovanou demokracii, byť na pozadí ostatních afrických států se tak jeví. Z tohoto důvodu se přikláním k teorii T. Carotherse, tedy, že Ghana patří mezi Grey zone státy, jejíž proces demokratizace probíhá v dlouhodobém časovém horizontu.

Ghana tak má stále před sebou úkoly, které je potřeba splnit pro úplné zpevnění demokracie: hospodářský rozvoj, pokračování boje proti korupci, spravedlivé rozdělení zdrojů a především zachování důvěry občanů v instituce a v legitimní politické vedení.

Summary

This bachelor's thesis deals with the changes in the Ghanaian political system after its independence in 1957, with an emphasis on the changes made in the 90s which paved the way for democracy in Ghana. The work studies the development of Ghana's transition to democracy, particularly the actors and circumstances that allowed transition that shift. Furthermore, this thesis is analyses if transition in Ghana might be considered as completed and also if Ghana established a system that can be classified as democratic.

Right after achieving independence with Kwame Nkrumah at the helm, Ghana began a gradual descend into a totalitarian regime. He began dismantle institutions and curtailed political competition with his opponents being forced into exile. Due Nkrumah's Soviet Union leanings, the country embarked on socialist experiments and ideology which ultimately that led the country into a series of crisis.

In a short period of time (1966 – 1979), the country faced several military coup d'états that brought the country to a near economic collapse. A significant change was brought by J. J. Rawlings in 1981 and during his leadership the country gradually worked its way to democracy.

The beginning of the 90s saw J. J. Rawlings begin the process of political liberalization. A new liberal constitution allowed for multiparty democracy, which had been banned for a long time. Gradually a new independent media was been allowed, an active civil society grew out of that and alongside it, the economic situation improved. According to Freedom House, Ghana today is ranked with the highest country in political rights and civil liberties in Africa.

This work concludes that during the last two decades Ghana has undergone a relatively successful transition, yet this process is not finished. Therefore, regardless of positive steps taken and changes made, the current state of democracy in Ghana cannot be considered as a fully formed consolidated democracy.

ZDROJE:

LITERATURA

ABDULAI, A. G. – Crawford, G.: Consolidating democracy in Ghana: progress and prospects? Democratization Vol. 17, No. 1. February 2010, pp. 26-67.

ABDULAI, A. G.: Political Context Study – Ghana. Human rights, Power and Civic Action research project, Universities of Oslo, Leeds and Ghana, 01/2009. Online text, dostupné z: <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/research-projects/abdulai-ghana-political-context-study-jan09.pdf>, náhled 12.12.2011.

ADEDEJI, L. J.: The Legacy of J.J.Rawlings in Ghanian Politics 1979 – 2000. African Studies Quarterly, online text, dostupné z: <http://web.africa.ufl.edu/asq/v5/v5i2a1.htm>, náhled 15.11.2011.

ADI, H. – SHERWOOD, M.: Pan-African History: Political Figures from Africa and the Diaspora since 1787. London: Routledge, 2003.

AIDOO, T. M.: The Context and Provenance of Democratization in Ghana 1990–1992. Historia Actual Online, online text, 2006, dostupné z: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=108560>, náhled 12.12.2011.

ANEBO, K. G. F.: The Ghana 2000 Elections: Voter Choice and Electoral Decisions. Online text, dostupné z: <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/political%20science/volume6n1/ajps006001004.pdf>, náhled 15.12.2011.

APTER, D. E.: Ghana's Independence: Triumph and Paradox. Transition, No. 98, pp. 6 – 22, 2008.

BANGURA, Y.: Authoritarian Rule and Democracy in Africa: A Theoretical Discourse. Online text, dostupné z: <http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/%28httpPublications%29/A81C86EE203A8B1780256B67005B6139?OpenDocument>, náhled 15.11.2011.

BASTIAN, S. – LUCKHAM, R. (eds.): Can Democracy Be Designed : The Politics of Institutional Choice in Conflict-Torn Societies. New York: Zed Books, 2003.

BISWAL, T. P.: Ghana: Political and Constitutional Developments. New Dehli: Northen Book Centre, 1992.

BOAFO-ARTHUR, K., Democracy and Stability In West Africa: The Ghanaian Experience, Claude Ake Memorial Papers No. 4, Department of Peace and Conflict Research Uppsala University & Nordic Africa Institute Uppsala, 2008, dostupné z: http://www.uu.se/digitalAssets/18/18579_CAMP4-Kwame.pdf

BOTWE – ASAMOA, K.: Kwame Nkrumah's Politico-Cultural Thought and Politics: An African-Centered Paradigm for the Second Phase of the African Revolution. New Yor: Routledge, 2005.

- BOURRET, F. M.: Ghana: The Road to Independence, 1919 – 1957. Stanford: Stanford University Press, 1960.
- BRATTON, M. - LEWIS, p. - GYIMAH-BOADI, E: Constituencies for Reform in Ghana. *The Journal of Modern African Studies*, Vol 39, No. 2.
- BRUNNER, František., Ghana, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966.
- CAROTHERS, T., The End of Transition Paradigm, *Journal of Democracy* 13, č. 1, 2002.
- CLAPMAN, C.: Democratization in Africa: Obstacles and Prospects. *Third World Quarterly*, Vol. 14, No. 3, 1993.
- CONTEH-MORGAN, E: Democratization in Africa: The Theory and Dynamics of Political Transitions. Westport: Praeger Publishers, 1997.
- COX, I.: Nkrumah and the Gold Coast. Liberation, No. 18. Online text, dostupné z: <http://www.disa.ukzn.ac.za/webpages/DC/LiApr56.1729.455X.000.018.Apr1956.5/LiApr56.1729.455X.000.018.Apr1956.5.pdf>, náhled 3.11. 2011.
- DAHL, R.: O demokracii, Praha: Portal, 2001.
- DIAMOND, L. – PLATTNER, M. F. (eds.): Democratization in Africa: Progress and Retreat. Baltimore: John Hopkins University Press.
- DVOŘÁKOVÁ, V. – KUNC, J.: O přechodech k demokracii, Praha: SLON, 1994.
- GOCKING, R. S.: The History of Ghana. Westport: Greenwood Press. 2005.
- GOLDSWORTHY, D.: Ghana's Second Republic: A Post-Mortem. *African Affairs*, Vol. 72, No. 286, pp. 8-25, 1973.
- HADJOR, K.B.: Nkrumah and Ghana: The Dilemma of Post-colonial Power. London: International Limited, 1988.
- HANSEN, E.: Ghana: Background to Revolution. *Transition*, No 35, 1968, pp. 24 – 28.
- HERBST, J.: States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control. Princeton: Princeton University Press, 2000.
- HOLSEY, B.: Routes of Remembrance. Refashioning the Slave Trade in Ghana. Chicago: The University of Chicago Press, 2008.
- HUNGTINTON, S: Třetí vlna demokratizace na sklonku 20. století. Brno: CDK, 2008.
- HUNTINGTON, S.: Will More Countries Become Democratic?, *Political Science Quarterly*, Vol. 99, No. 2.
- JEFFRIES, R. – Thomas, C.: The Ghanaian Elections of 1992. *African Affairs*, Vol. 92, No. 368 (Jul., 1993), pp. 331-366.

- JEFFRIES, R.: Elections of 1996: Towards the Consolidation of Democracy?
- JUANG, R. M. – MORRISSETTE, N. (eds.): Africa and the Americas: Culture, Politics, and History. Santa Barbara: ABC Clio, 2008.
- KLÍMA, V.: Ghana. Praha: Libri, 2003.
- LEONE, T.: The State of Liberal Democracy in Africa. Resurgence or Retreat? CATO Institute, Center for Global Liberty and Prosperity, No. 12.
- LUMSDEN, P. D.: Towards Ghana's Third Republic. Canadian Journal of African Studies, Vol. 13, No. 3, pp. 471-477, 1980.
- MAKONG, J. et al: History and Government Form Vol. 2. Nairobi: East African Educational Publishers Ltd., 2004.
- MATTES, R. – Bratton, M.: Learning about Democracy in Africa: Awareness, Performance, and Experience. American Journal of Political Science, Vol. 51, No. 1, January 2007.
- MAZRUI, A. A.: Nkrumah: The Leninist Czar. Transition, No, 75/76, pp. 106 -126, s. 108 – 114, 1997.
- MCCAIN, J.A.: Attitudes toward Socialism, Policy, and Leadership in Ghana. African Studies Review, Vol. 22, No. 1, pp. 149-169, 1979.
- MCGINNIS, M. D. (ed.): Polycentric Governance and Development: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis. Michigan: The University of Michigan Press, 1999.
- MIGEOD, F. W. H.: A History of the Gold Coast and Ashanti. Journal of the Royal African Society, Vol. 15, No. 59, pp. 234 – 243, 1976.
- MORRISON, M. K. C.: Political Parties in Ghana through Four Republics: A Path to Democratic Consolidation. Comparative Politics, Vol. 36, No. 4, Jul., 2004, pp. 421-442.
- NAYLOR, R.: Ghana: An Oxfam Country Profile. Oxford: Oxfam GB, 2003.
- NINSIN, K. A., Ghana Transition to Democracy, Dacar, Senegal: Codesria, 1998.
- NINSIN, K. A.: Political Parties and Political Participation in Ghana. A Study on behalf of the Konrad Adenauer Foundation. Online text, dostupné z: http://www.kas.de/wf/doc/kas_9821-1522-2-30.pdf?061219103059.
- NNADOZIE, E. (ed.): African Economic Development. London: Academic Press, 2003.
- OBADALOVÁ, K. : Završení Tranzice v Ghaně. Global Politics, online text, dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/zavrzeni-tranzice-v-ghane>, náhled 15.11.2011.

OMOZUANVBO IHONVBERE, J. – MBAKU, J. M. (eds.): Political liberalization and Democratization in Africa: Lessons from Country Experience. Westport: Praeger Publisher, 2003.

ONWUMECHILI, Ch.: African Democratization and Military Coups. Westport: Praeger Publishers, 1998.

OWUSU, R. Y.: Kwame Nkrumah's Liberation Thought: A Paradigm for Religious Advocacy in Contemporary Ghana. Lawrenceville: Africa World Press, 2006.

POPPER, K. R.: Open Society and Its Enemies Volume I. Princeton: Princeton University Press, 1966.

RATHBONE, R.: Nkrumah and the Chiefs: The Politics of Chieftaincy in Ghana: 1951 – 1960. London: Villiers Publications, 2000.

RATHBONE, R.: The Government of the Gold Coast after the Second World War. African Affairs, Vol. 67, No. 268, pp. 209 – 218, 1968.

RUSTOW, D., Transition to Democracy: Towards to Dynamic Model, 1970, Comparative Politics 2/3.

ŘÍCHOVÁ B., Přehled moderních politologických teorií, Praha: Portal, 2000.

SMITH, D. A.: Consolidating Democracy? The Structural Underpinnings of Ghana's 2000 Elections. The Journal of Modern African Studies, Vol. 40, No. 4 (Dec., 2002), pp. 621-650.

SOUTHALL, R.: Democracy in Africa: Moving beyond a Difficult Legacy. Cape Town: HSRC Publishers, 2003.

TETTEY, W. – PUPLAMPU, K. P. – BERMAN, B. J. (eds.): Critical perspectives in politics and socio-economic development in Ghana. Leden: Brill SV, 2003.

TORDOFF, W.: The Ashanti Confederacy. Journal of African History, Vol. 3, No. 3, pp. 399 – 417, 1962.

VANHANEN, T: Prospects of democracy: a study of 172 countries. London: Routledge, 1997.

WHITFIELD, L.: Change for a Better Ghana: Party Competition, Institutionalization, and Alternation in Ghana 2008 Elections. African Affairs, Vol. 108 Issue 433, 2009, pp. 621-641.

WHITFIELD, L.: The State Elite, PRSPs and Policy Implementation in Aid-dependent Ghana. Third World Quarterly, Vol. 31, No. 5, 2010, pp. 721-737.

YEEBO, Z., Rawlings: Saviour or Demagogue, London: New Beacon Books, 1991.

ŽENÍŠEK M., Přechody k demokracii v teorii a praxi, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství A. Čeněk, 2006.

ZAKARIA, F.: Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě, Praha: Academia, 2012.

Internetové zdroje:

AFRICA'S ECONOMIC GROWTH, dostupné z:
http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/01/daily_chart, náhled 31.1.2012.

AFRICAN ELECTIONS DATABASE, dostupné z:
<http://africanelections.tripod.com/gh.html>

AMNESTY INTERNATIONAL: Ghana – Amnesty International Report 2010, dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/region/ghana/report-2010>, náhled 1.2.2012.

BBC NEWS, Ghana elections 2012. Online text, BBC News, dostupné z:
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-20661599> náhled 15.12.2012

BBC NEWS, Turnout High in Ghana Elections, , dostupné z:
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7769695.stm>, náhled 30.1.2012.

BUSINESS INFO, Ekonomická charakteristika země, dostupné z:
<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/ghana-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001371/>, náhled 12.12.2011.

CARTER CENTER GHANA ELECTION MISSION., , dostupné z:
<http://www.cartercenter.org/documents/electionreports/democracy/FinalReportGhana1992.pdf>, náhled 31.1.2012.

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY, dostupné z:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gh.html>

FREEDOM HOUSE: Freedom in the World 2011 – Ghana, dostupné z:
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain?page=publisher&docid=4e03440b1a&skip=0&publisher=FREEHOU&querysi=ghana&searchin=title&display=10&sort=date>, náhled 1. 2. 2012.

GHANA WEB, dostupné z:
<http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/election2012/elections.results.php>

GHANA: Efforts to Reduce Child Labour on Cocoa Plantations Beginning to Pay Off., dostupné z: <http://www.irinnews.org/report.aspx?ReportId=93805>, náhled 1.2.2012.

INDEX MUNDI, FACTBOOK – GHANA, dostupné z:
[http://www.indexmundi.com/ghana/gdp_per_capita_\(ppp\).html](http://www.indexmundi.com/ghana/gdp_per_capita_(ppp).html)

INTERNATIONAL FOUNDATION FOR ELECTORAL SYSTEMS : Supporting the Electoral Process in Ghana, Results of the 1996 Presidential and Parliamentary Elections , 7 December 1996, dostupné z:
<http://www.ifes.org/Content/Publications/Reports/1997/Supporting-the-Electoral-Process-in-Ghana-Results-of-the-1996-Presidential-and-Parliamentary-Elect.aspx>,
náhled 31.1.2012.

INTERNATIONAL FOUNDATION FOR ELECTORAL SYSTEMS: Ghana: A Pre-Election Assessment Report, June 1, 1992,, dostupné z:
<http://www.ifes.org/Content/Publications/Reports/1992/Ghana-A-Pre-Election-Assessment-Report-June-1-1992.aspx>, náhled 31.1.2012.

REUTERS, GHANA ELECTION 2012, dostupné z:
<http://www.reuters.com/article/2012/12/09/ghana-election-idUSL5E8N91EF20121209> náhled 20.12.2012.

ÚSTAVA Ghanské republiky, dostupné z:
<http://www.politicsresources.net/docs/ghanaconst.pdf>, náhled 12. 12.2011.

WORLD BANK, Economic Policy and Debts, dostupné z:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTDEBTDEPT/0,,contentMDK:20260049~menuPK:528655~pagePK:64166689~piPK:64166646~theSitePK:469043,00.html> náhled 03.02. 2012.

WORLD BANK, Ghana's Growth, Falling Poverty Rates, Could Raise Income Status in a Decade. World Bank News and Broadcast, , dostupné z:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21241709~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>, náhled 30.1.2012.